

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ο.Π.Ι.ΔΗ.Χ.: NORAND_KBIZANOS

(Απομαγνητοφώνηση από Σταυρούλα Χριστουλάκη 22/12/20)

Συνεντεύκτριες: **ΝΟΡΑ ΑΝΔΡΕΑΔΗ(ΝΑ) , ΝΑΣΣΗ ΣΙΑΦΑΚΑ(ΝΣ) , ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΙΑΦΑΚΑ (ΒΣ)**

Αφηγητής: **ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΙΖΑΝΟΣ (ΚΜ)**

0:00:09

(ΝΣ) Λοιπόν εμείς είμαστε απ' την Προφορική Ιστορία, σας ευχαριστούμε πολύ που δεχτήκατε να μας δώσετε πληροφορίες απ' τη ζωή σας και θα είναι πολύτιμες και για το μέλλον, πιστεύουμε... Μπορείτε να μας πείτε μερικά βιογραφικά, να μας δώσετε μερικά βιογραφικά στοιχεία σας.

0:00:43 Ατομικά Στοιχεία.

(ΝΑ) Κύριε Μπιζάνο, αρχίζουμε από τ' όνομά σας, πού γεννηθήκατε, την καταγωγή σας, τους γονείς σας και πώς ήρθατε και για ποιο λόγο ήρθατε στο Χαλάνδρι.

(ΚΜ) Λοιπόν, ονομάζομαι Κώστας Μπιζάνος, ε... γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη το 1935.

0:00:55 Ο πατέρας του ήταν ελonoσιολόγος, και πέθανε νωρίς.

(ΚΜ) Ο πατέρας μου ήταν γιατρός, ελonoσιολόγος, και ήτανε Νομιάτρος Κιλκίς γιατί τότε υπήρχε φοβερή ελonoσία στην περιοχή και την κατέπνιγε. Δυστυχώς το 1900..., όταν ήμουν εγώ περίπου πέντε, δύο ετών χρονών, δυόμισι, πέθανε ο πατέρας μου.

0:00:20 Η μητέρα του Διευθύντρια στο Πολυιατρείο Χαανδρίου. Ήρθαν στο Χαλάνδρι το 1939.

(ΚΜ) Η μητέρα μου ήτανε επισκέπτρια αδελφή αλλά είχε εργαστεί πολύ με την «Near East Foundation» εις το να κάνει παιδικούς σταθμούς για τα ορφανά του... της καταστροφής του 1922, στην Μακεδονία. Παντρεύτηκε με τον πατέρα μου, έζησαν μαζί, μετά το θάνατό του διορίστηκε Διευθύντρια στο Πολυιατρείο Χαλανδρίου και το Υγειονομικό Κέντρο Χαλανδρίου, το οποίο τότε για πρώτη φορά είχε ιδρυθεί στο Χαλάνδρι. Με αποτέλεσμα, ήρθαμε στο Χαλάνδρι το 1939 και εγκατασταθήκαμε μόνιμως και ζούμε, και ζω πλέον στο Χαλάνδρι από τότε.

0:02:12 Σχολεία του Χαλανδρίου, τελείωσε Νομική Αθηνών, με ειδίκευση Ναυτικό Δίκαιο. Είχε γραφείο στον Πειραιά.

(ΚΜ) Εδώ πέρα έβγαλα το δημοτικό, το γυμνάσιο, μετά τελείωσα τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ε,ε,ε, εγκαταστάθηκα, και άσκησα τη δικηγορία σαράντα επτά χρόνια, κυρίως με ειδίκευση στο Ναυτικό Δίκαιο. Το γραφείο μου ήταν στον Πειραιά.

0:02:37 Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, αλλά έζησε τη ζωή του Χαλανδρίου. Ο πατέρας από τη Σμύρνη, η μητέρα από τα Επτάνησα και τον Πύργο Ηλείας.

(ΚΜ) Έζησα τη ζωή του Χαλανδρίου, ε,ε, τόσο πολύ και τόσο βαθιά, που πλέον, παρόλο που εγώ γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη, και οι καταβολές μου είναι, από τον μεν πατέρα μου από την Σμύρνη, από τη δε μητέρα μου απ' τα Επτάνησα και τον Πύργο της Ηλείας, εγώ αισθάνομαι Χαλανδραίος. Εδώ πέρα μεγάλωσα, αγάπησα το Χαλάνδρι, το έζησα σε όλη του την εξέλιξη και στις δύσκολες στιγμές και στις εύκολες στιγμές. Οι δύσκολες στιγμές, οι φοβερά δύσκολες στιγμές ήτανε κυρίως στην Κατοχή. Όταν...

(ΝΣ) Πριν φτάσουμε στην Κατοχή να...

(ΚΜ) Ναι!

(ΝΑ) Να μας πει την καταγωγή, όπως αναφερθήκατε στη Σμύρνη, πώς... , πώς ήρθε ο πατέρας σας απ' τη Σμύρνη κι επειδή ο πατέρας σας ήταν ένας μορφωμένος άνθρωπος, σπούδασε Ιατρική ...

(ΚΜ) Ναι.

(ΝΑ) Στη Σμύρνη σπούδασε;

0:03:12 Ο πατέρας του σπούδασε στην Αθήνα, καταγόταν από εύπορη οικογένεια που είχε το ξενοδοχείο «Μπιζάνος» στη Σμύρνη. Τον έστειλαν να σπουδάσει στην Ελλάδα και μετά στην Γαλλία. Έγινε ελνοσοιολόγος. Πολέμησε ως εθελοντής στη Σμύρνη και πληγώθηκε από σφαίρα στον εγκέφαλο που εξελίχτηκε σε καρκίνο. Πέθανε το 1938. Είχε αγωνιστεί για το θέμα της ελνοσσίας και είχε ανακαλύψει τον καλύτερο τρόπο για να καταπολεμηθεί η ελνοσσία.

(ΚΜ) Όχι, εδώ στην Αθήνα σπούδασε, στην Αθήνα σπούδασε, τον είχε στείλει η οικογένειά του, η οποία ήτανε μία εύπορη οικογένεια, είχαν ένα θαυμάσιο ξενοδοχείο στην παραλία στη Σμύρνη, το ξενοδοχείο «Μπιζάνος» και τον είχαν στείλει εδώ, όπου... έβγαλε την Ιατρική και μετά πήγε στη Γαλλία και ειδικεύτηκε ως ελνοσοιολόγος. Εν τω μεταξύ όμως, όταν ήταν ακόμα φοιτητής που έγινε πλέον η καταστροφή της Σμύρνης, είχε πάει εκεί ως εθελοντής να πολεμήσει, με αποτέλεσμα είχε πληγωθεί από σφαίρα στον εγκέφαλο, η οποία αργότερα του προξένησε καρκίνο στον εγκέφαλο και απ' αυτό πέθανε. Πέθανε το 1938. Ε,ε, ήταν ένας εξαιρετικός άνθρωπος, έχει αφήσει πολύ καλό όνομα στην περιοχή, γιατί πραγματικά αγωνίστηκε για το θέμα της ελνοσσίας και ήτανε από εκείνους τους πρωτοπόρους , οι οποίοι είχαν πλέον ανακαλύψει ότι ο καλύτερος τρόπος για να... για να...

(ΝΣ) Καταπολεμήσεις!

(ΚΜ) ... καταπολεμηθεί η ελνοσσία ήτανε το ράντισμα των ελών με πετρέλαιο. Με αποτέλεσμα πέθαινε η νύμφη του κώνωπος, έτσι γλύτωσε πολύς κόσμος από αυτό.

0:05:17 Η μητέρα είχε παρασημοφορηθεί, διότι στον ελληνοϊταλικό πόλεμο πήγε στην Αλβανία σε κινητά χειρουργεία. Προϊσταμένη στο Πολυιατρείο Χαλανδρίου

και ταυτοχρόνως Διευθύνουσα στο Υγειονομικό Κέντρο Χαλανδρίου, όπου έκανε όλους τους εμβολιασμούς. Στην κατοχή είχε ενταχθεί στην οργάνωση «Βύρωνες» που είχε τμήμα στο Χαλάνδρι.

(ΚΜ) Η μητέρα μου ήταν ένας εξαιρετικός άνθρωπος, έχει παρασημοφορηθεί τρεις φορές, διότι αμέσως μόλις κηρύχτηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, ζήτησε άδεια από το Υπουργείο και πήγε στην Αλβανία, σε κινητά χειρουργεία. Έπειτα, όταν έγινε η κατάρρευση του μετώπου γύρισε εδώ και ασχολήθηκε πλέον ως Προϊσταμένη στο Πολυιατρείο Χαλανδρίου και ταυτοχρόνως Διευθύνουσα στο Υγειονομικό Κέντρο Χαλανδρίου, όπου έκανε όλους τους εμβολιασμούς, ε,ε, και γενικά πρόσεχε πάρα πολύ καλά την υγεία. Κατά την διάρκεια της Κατοχής η μητέρα μου έτυχε μία αντιστασιακή δράση, ε,ε... ως..., είχε ενταχθεί στην οργάνωση «Βύρωνες» που, επειδή είχε το Τμήμα, το Πολυϊατρείο Χαλανδρίου...

0:06:21 Στο Χαλάνδρι ερχόντουσαν πολλοί φυματικοί για ανάρρωση, και τους ενοικίαζαν σπίτια. Αυτό διευκόλυε ώστε, σε συνεργασία με τον Διοικητή της Αστυνομίας Έβερτ, να βγάζουν ψεύτικες ταυτότητες για ορισμένους αξιωματικούς, ότι ήταν δήθεν φυματικοί, προκειμένου να παραμένουν σε σπίτια έως ότου βρουν ευκαιρία να φύγουν, μέσω Ραφήνας, για την Μέση Ανατολή. Με αυτό τον τρόπο φυγαδεύτηκαν τριάντα τέσσερις αξιωματικοί. Τιμήθηκε για αυτή τη δράση καθώς και για τη δράση της στη Μακεδονία ου έκανε τους παιδικούς σταθμούς για τα ορφανά του '22, προκειμένου να τα προστατεύσουν από τους Βουλγάρους.

(ΚΜ) Στο Χαλάνδρι ερχόντουσαν πάρα πολλοί φυματικοί για ανάρρωση, διότι το ξερό κλίμα του Χαλανδρίου και της Αγίας Παρασκευής βοηθούσε την ανάρρωση. Το Υγειονομικό Κέντρο παρακολουθούσε όλους αυτούς το πού θα μείνουν, η διαμονή τους να είναι μακριά από οικογένειες, ούτως ώστε να μην κολλήσουν τις οικογένειες, να έχουν δική τους αποχέτευση και τα λοιπά, με αποτέλεσμα, η μητέρα μου πάντα έκανε εξακρίβωση της κατοικίας για να επιτρέψει στον ασθενή να νοικιάσει το σπίτι! Και έκανε ειδική καρτέλα με την οποία τον παρακολουθούσε τακτικά. Με αυτόν τον τρόπο της έστελναν ορισμένους αξιωματικούς κυρίως, τους οποίους, ο τότε Διοικητής της Αστυνομίας ο Έβερτ, τους έβγαζε ψεύτικες ταυτότητες, τους έστελνε, τους έστελναν στην μητέρα μου, η οποία τους καταχωρούσε ως φυματικούς, τους έβρισκε σπίτια, έως ότου βρούνε την ευκαιρία, μέσω της Ραφήνας, να φύγουν για την Μέση Ανατολή. Με αυτόν τον τρόπο συνήργησε στην φυγάδευση, ούτε λίγο ούτε πολύ, τριάντα τεσσάρων αξιωματικών! Ετιμήθηκε, γι' αυτήν της τη δράση, ετιμήθηκε επίσης και για τη δράση της επάνω στη Μακεδονία που έκανε τους παιδικούς σταθμούς, και είχε πολύ μεγάλες περιπέτειες, άσχημες περιπέτειες με τους Κομιτατζήδες. Τους Βούλγαρους! Διότι αυτοί προσπαθούσαν να προσεταιρισθούν, να πάρουν τα παιδάκια αυτά, τα ορφανά της καταστροφής του 1922 και να τα εκβουλγαρίσουν! Με αποτέλεσμα, εμάχοντο την μητέρα μου, η οποία τα συγκέντρωνε σε παιδικούς σταθμούς υπό την αιγίδα της «Near East Foundation», και τα έφερνε πλέον προς την ενδοχώρα ούτως ώστε να μην έχουνε την... την δυνατότητα οι Βούλγαροι, να τα εκβουλγαρίσουν! Κι έτσι πολλές φορές οι

Κομιτατζήδες την είχανε κυνηγήσει! Παρά λίγο να την σκοτώσουν! Αλλά, ευτυχώς, τη γλίτωσε!

0:08:35 Στο Χαλάνδρι βοηθούσε τα παιδιά, με κάποιο τέχνασμα, προκειμένου αυτά να προμηθεύονται «οβομαλτίνη», γάλα σκόνη και αυγό σκόνης που έστειλε ο Ερυθρός Σταυρός. Μετά τον πόλεμο φανέρωσε το τέχνασμα αυτό με αποτέλεσμα να κινηθεί διαδικασία εναντίον της για πλαστογραφία. Την ίδια εποχή ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός της έστειλε επιστολή με συγχαρητήρια και έτσι σταμάτησε η δίωξη.

(ΚΜ) Εδώ στην Αθήνα..., στο Χαλάνδρι, η μητέρα μου άφησε πολύ καλό όνομα, κι ακόμα τώρα οι παλιοί Χαλανδραίοι την θυμούνται διότι έκανε μία μικρή απάτη. Δηλαδή, όταν πήγαιναν παιδιά εκεί πέρα και τους έβγαζε ακτινογραφία και τα έβλεπε ότι είναι προφυματικά, ήτανε αδενικά και τα λοιπά, παραπαιούσε λίγο την ακτινογραφία, ούτως ώστε να φαίνεται ότι ήδη είχε αρχίσει η διαδικασία της φυματιώσεως, για να μπορέσει να τους βγάζει δελτίο να παίρνουνε «οβομαλτίνη», γάλα σκόνη και αυγό σκόνη, τα οποία έστειλε ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός. Με αποτέλεσμα, πάρα πολλοί Χαλανδραίοι ζούνε σήμερα ακριβώς επειδή η μητέρα μου έκανε αυτή τη «μικροαπάτη». Το αστείο της υποθέσεως, αστείο εντός εισαγωγικών, είναι ότι μετά τον πόλεμο, ήρθε εδώ μία επιτροπή από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, να δει τι έγιναν όλα αυτά τα παιδιά στο Χαλάνδρι που ήταν προφυματικά! Ζούνε ή όχι; Οπότε η μητέρα μου τους αποκάλυψε και μάλιστα γελώντας ότι έκανε αυτό το..., πώς να το πούμε, τον τρόπο για να μπορέσει να σώσει τα παιδιά! Αυτοί έκαναν λοιπόν μία έκθεση μετά, την οποία κοινοποίησαν στο Υπουργείο και το ανέφεραν αυτό. Αποτέλεσμα; Η μητέρα μου εκδιώχθη από έναν Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου για πλαστογραφία μετά χρήσεως. Όταν λοιπόν, είχε τότε δικηγόρο τον Μπαμπάκο, πήγε ο Μπαμπάκος και βρήκε τον..., πώς λεγότανε αυτός ο, ο, ... ο Αρεοπαγίτης που είναι και τ' όνομά του εδώ η οδός, Αντριοπούλου, όχι Αντριοπούλου, πώς λέγεται; Εν πάσει περιπτώσει, ήταν ένας Χαλανδραίος εδώ, ο οποίος ήταν τότε Πρόεδρος του Αρείου Πάγου και πήγε και τον βρήκε και είπε ότι... Α! Ταυτοχρόνως έφτασε μία επιστολή απ' τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, η οποία έδινε συγχαρητήρια στη μητέρα μου γι' αυτό! Και πήρε, λοιπόν, ο Μπαμπάκος την επιστολή αυτή και πήγε στον.... εισαγγελέα, στον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου και του είπε: *«Αυτοί, που υποτίθεται ότι τους κλέψαμε, της δίνουνε συγχαρητήρια και εμείς, που έσωσε τόσα παιδιά, την παραπέμπουμε!»* Αποτέλεσμα, η μητέρα μου, φυσικά, σταμάτησε η ποινική της δίωξη. Αυτό το λέω για να δείξω την προσωπικότητα της μητέρας μου, την οποία την είχα χαρακτηρίσει ως «τρυφερή λείαινα»! Κυριολεκτικά! Ήταν ένας άνθρωπος καταπληκτικός!

0:11:39 Η γνωριμία των γονιών του. Ο πατέρας έφυγε νωρίς και είχαν μόνο ένα παιδί.

(ΝΣ) Πώς γνωρίστηκε με τον πατέρα σας; Σας πάω πίσω πάλι, ε;

(ΚΜ) Ε,ε,ε είχανε συνεργαστεί, είχανε συνεργαστεί όταν πήγε στην περιοχή Κιλκίς για να κάνει..., γιατί ήτανε στη Νέα Σάντη κυρίως, που υπήρχανε πάρα πολλοί πρόσφυγες

από τον Πόντο. Κι εκεί πέρα έκανε τα πολλά ..., τους πολλούς παιδικούς σταθμούς. Μετά πήγε και στο Κιλκίς γιατί υπήρχανε και εκεί... Στο Κιλκίς συνεργάστηκε με τον πατέρα μου γιατί ήτανε Νομιάτρος Κιλκίς, ηράσθησαν σφόδρα και παντρεύτηκαν!

(ΝΣ) Και έχουνε πόσα παιδιά;

(ΚΜ) Εμένα μόνο! Δεν πρόλαβαν άλλο! Μόνο ελάχιστο χρονικό διάστημα έζησαν, γιατί ο πατέρας μου μετά έφυγε από καρκίνο στον εγκέφαλο, που του προκάλεσε αυτή η σφαίρα την οποία είχε πάρει.

0:12:29 Τους Αρβανίτες του Χαλανδρίου τους αγαπούσε και τους εκτιμούσε. Τους θεωρούσε εξαιρετικούς γονείς, εξαιρετικούς συζύγους και πάρα πολύ ευθείς ανθρώπους. Είχε έναν κύκλο γνωριμιών προκειμένου να πληροφορείται για το ποιος έχει ανάγκη και να βοηθάει.

(ΚΜ) Λοιπόν..., όταν ήρθε, λοιπόν, εδώ πέρα χήρα, ε,ε,ε... εδώ πέρα, κατά κάποιον τρόπο, είχε... πώς να σας το πω, μία κοινωνική ζωή πάρα πολύ έντονη, διότι ήθελε να βρίσκει το πού υπάρχει ανάγκη, γιατί πάρα πολλές φορές οι Χαλανδραίοι, εκείνη την εποχή, κυρίως, υπήρχε ένα πολύ, πάρα πολύ μεγάλο ποσοστό που ήτανε Αρβανίτες. Τους οποίους τους..., τόσο πολύ τους αγαπούσε η μητέρα μου και τους εκτιμούσε, διότι τους θεωρούσε εξαιρετικούς γονείς, εξαιρετικούς συζύγους, πάρα πολύ ευθείς ανθρώπους, που 'λέγαν «τα σύκα, σύκα και τη σκάφη, σκάφη». Ήταν λίγο ξεροκέφαλοι αλλά, εν πάσει περιπτώσει, αυτό το θεωρούσε ως προσόν, διότι όταν έβαζαν κάτι στο μυαλό τους, το πετύχαιναν! Λοιπόν, με αυτούς είχε εργαστεί πάρα πολύ η μητέρα μου και τη συμπαθούσαν και τους συμπαθούσε πολύ. Κι έτσι, εδώ πέρα, είχε δημιουργήσει διάφορες, πώς να το πούμε, εστίες, που την πληροφορούσαν, γιατί πολλές φορές αυτοί οι άνθρωποι ήταν τόσο περήφανοι, που ακόμα κι όταν ήτανε σχεδόν πάμπτωχοι, δεν το έλεγαν! Είχε, λοιπόν, η μητέρα μου φτιάξει ένα είδος, έναν κύκλο γνωριμιών, που την πληροφορούσαν ότι «Ξέρεις, η οικογένεια τάδε έχει πρόβλημα. Ο πατέρας...» ξέρω 'γω «... έχει αυτό το θέμα, με αποτέλεσμα τα παιδιά βρίσκονται σε δύσκολη θέση.» Οπότε πήγαινε ως επισκέπτρια αδελφή, η μητέρα μου, εκεί, διεγίνωσκε την κατάσταση που βρισκόταν, και τους έπειθε πλέον να το αναφέρουν αυτό το πράγμα, για να μπορέσουν να πάρουνε απ' το Υπουργείο πλέον Υγείας και Πρόνοιας που υπήρχε τότε, να πάρουνε βοήθημα! Το οποίο μόνοι τους ντρεπόντουσαν να παν να το ζητήσουν! Κι έτσι είχε βοηθήσει πολύ τον κόσμο. Πάρα πολύ! Συνεργαζότανε άριστα με τους εκάστοτε δημάρχους και ταυτοχρόνως ήτανε πάρα πολύ αυστηρή με τους υγειονομικούς επόπτες. Δηλαδή, έστελνε τους υγειονομικούς επόπτες πάντοτε όπου υπήρχε κάτι το οποίο έπρεπε να χτυπηθεί. Ένα συγκεκριμένο περιστατικό ήτανε, υπήρχε ένα ψαράδικο στην Πλατεία, το οποίο, ο ψαράς, έχυνε τα ψαρόνερα που..., εκεί πέρα και τα λοιπά, δεν είχε αποχέτευση αλλά τα έχυνε στο ρείθρο του πεζοδρομίου.

(ΝΣ) Ποια εποχή είναι αυτό;

(ΚΜ) Ε,ε, πρέπει να ήτανε το '42 με '43, αυτό το πράγμα.

(ΝΑ) Τα χρόνια της Κατοχής, δηλαδή.

(ΚΜ) Ναι! Επί της Κατοχής! Τότε, λοιπόν, αυτός είχε κάποια «μέσα» και εκάλυπτε το θέμα και παρ' όλο που πήγαιναν οι υγειονομικοί επόπτες, εν τέλει δεν γινόταν τίποτα. Αμέσως μετά την απελευθέρωση, όμως, δεν μπόρεσε να κάνει τίποτα και το έκλεισε το μαγαζί αυτό και πήγε λίγο πιο πέρα, κι έτσι, που είχε αποχέτευση και μπόρεσε να προχωρήσει. Πάντως ήταν ο μέγας εχθρός της μητέρας μου.

(ΝΑ) Η μητέρα σας έμενε μόνη της.

(ΚΜ) Δεν άκουσα;

0:16:15 Η μητέρα έκανε δύο δουλειές. Πρωί στο Πολυϊατρείο του Χαλανδρίου και το απόγευμα στο «Καταφύγιο» του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Τον μεγάλωσαν δύο θείες του, η μία ήταν μοδίστρα και η δεύτερη εμφανίστρια ακτινογραφιών. Τότε δεν ξαναπαντρεύτηκε.

(ΝΑ) Δεν απέκτησε άλλον σύντροφο ή ...

(ΚΜ) Όχι, όχι, όχι. Δεν ξαναπαντρεύτηκε. Δεν ξαναπαντρεύτηκε. Τουναντίον έφερε και τις δύο αδερφές της, οι οποίες με μεγάλωσαν στην πραγματικότητα, γιατί αυτή έλειπε... Το πρωί εργαζότανε στο Πολυϊατρείο Χαλανδρίου και το απόγευμα εργαζόταν στο Ψυχικό, που υπήρχε ένα «Καταφύγιο», όπως λεγότανε, του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Που εκεί πέρα ήτανε κυρίως για τα παιδιά, για να δίδεται αυτή η «οβομαλτίνη», το γάλα και τα λοιπά. Και μέσω αυτών..., δηλαδή είχε δύο δουλειές. Με αποτέλεσμα την έβλεπα ελάχιστα. Και με μεγάλωσαν δύο θείες μου, η μία ήταν μοδίστρα και την δεύτερη την είχε εκπαιδεύσει η μητέρα μου ως εμφανίστρια ε,... πλακών...

(ΝΣ) Ακτινογραφίες.

(ΚΜ) ... ακτινογραφιών και εργαζότανε κι αυτή στο Πολυϊατρείο Χαλανδρίου.

0:17:19 Από την παιδική του ηλικία στο Χαλάνδρι έχει υπέροχες αναμνήσεις. Παρ' όλες τις δύσκολες καταστάσεις. Ένιωθαν ασφαλείς ακόμα και όταν ήταν οι Γερμανοί γιατί οι περιπολίες τους ήταν πολλές. Δεν φοβόντουσαν να βγουν να παίξουν.

(ΝΑ) Πάμε στην παιδική σας ηλικία; Ναι, πάμε στην παιδική σας ηλικία, πώς βιώσατε τις πρώτες μνήμες στο Χαλάνδρι....

(ΚΜ) Κοιτάξτε, οι μνήμες μου απ' το Χαλάνδρι είναι, μπορώ να πω, υπέροχες, παρ' όλες τις δύσκολες καταστάσεις και τα λοιπά. Όταν..., όσο ήταν εδώ οι Γερμανοί, είναι παράξενο, αλλά υπήρχε μεγάλη ασφάλεια. Δηλαδή, βγαίνανε τα παιδιά έξω για να παίξουνε και ποτέ δεν ανησυχούσαν οι γονείς μας τι θα γίνουμε, γιατί ήτανε τόσες πολλές οι περιπολίες των Γερμανών που δεν υπήρχε πιθανότητα ποτέ να υπάρξει κάτι, το οποίο να μας βάλει σε κίνδυνο.

0:17:57 Το σπίτι που έμεναν το είχαν επιτάξει οι Γερμανοί για τους Ιταλούς αιχμαλώτους και δίπλα στο σπίτι ήταν η Κομαντατούρ και μια μεγάλη περιοχή που λεγότανε «Τα πεύκα» και την είχαν κάνει όρχο αυτοκινήτων οι Γερμανοί.

(NA) Πού μένατε;

(KM) Έμενα δίπλα στο 1^ο Δημοτικό Σχολείο Χαλανδρίου. Το οποίο οι Γερμανοί το είχαν κάνει... το είχαν επιτάξει, είχανε φέρει στην αρχή Ιταλούς αιχμαλώτους και μετά ήτανε και η Κομαντατούρ εκεί πέρα, δίπλα. Απέναντι ήταν η Κομαντατούρ και μια μεγάλη περιοχή που τη λέγανε «Τα πεύκα» που ήτανε εκεί δίπλα, ήτανε άκτιστη και την είχανε κάνει όρχο αυτοκινήτων, οι Γερμανοί. Οπότε, ήτανε, δηλαδή γερμανοκρατούμενη η περιοχή μας πάρα πολύ.

(NA) Η κήρυξη του πολέμου...

0:18:43 Υπήρχαν πολλές Κομαντατούρ στο Χαλάνδρι. Στον ΟΤΕ ήταν το Διευθυντήριο.

(ΝΣ) Συγγνώμην, μισό λεπτό γιατί είπατε για την Κομαντατούρ που εγώ έχω ακούσω ότι ήτανε εκεί που είναι το κτίριο του ΟΤΕ.

(KM) Εκεί ήτανε... δεν ήτανε μία μόνο Κομαντατούρ...

(NA) Α, μάλιστα!

(KM) ... υπήρχανε πολλές.

(NA) Μάλιστα.

(KM) Εκεί που είναι ο ΟΤΕ ήτανε το Διευθυντήριο.

(NA) Μάλιστα.

(KM) Υπήρχε άλλη Κομαντατούρ η οποία ήταν επί της οδού ε,ε, πώς λέγεται αυτή... Τότε λεγότανε Χολαργού. Τώρα λέγεται ... τον επάνω παράλληλο, μωρέ, πώς λέγεται; Την ξεχνάω τώρα την οδό... Εν πάσει περιπτώσει κάπου εκεί ήταν τότε, κοντά στο 1^ο Δημοτικό Χαλανδρίου. Ήταν λιγάκι πιο πάνω. Η Κομαντατούρ.

0:18:29 Μνήμες από την κήρυξη του πολέμου.

(NA) Ναι. Από την ίδια την κήρυξη του πολέμου θυμάστε κάτι;

(KM) Ναι! Θυμάμαι ότι όταν ξαφνικά ήχησαν οι σειρήνες, δεν ξέραμε για ποιον λόγο ήχησαν οι σειρήνες, και τότε το μάθαμε, βάλουμε το ραδιόφωνο, ήτανε... η μητέρα μου ήτανε απ' τους λίγους που είχανε ραδιόφωνο εκείνη την εποχή και μαζευότανε η γειτονιά για ν' ακούσουμε... Και ακούσαμε το διάγγελμα και του Βασιλιά και του Μεταξά, και είχανε βάλει όλοι τα κλάματα, αλλά όχι από φόβο, αλλά από υπερηφάνεια που ο Μεταξάς είχε πει «Όχι»! [Χτυπάει ρυθμικά το χέρι του] Τότε, λοιπόν, ήτανε πρώτη φορά που ένοιωσα Έλληνας! Αυτή τη στιγμή ήτανε τόσο μεγάλη η εθνική υπερηφάνεια, την

οποία νιώσαμε όλοι και ιδίως με τις πρώτες μεγάλες νίκες που έγιναν... Είχε αναρτήσει η μητέρα μου, θυμάμαι, στο Πολυϊατρείο, έναν χάρτη της Ελλάδος και κάθε φορά που παίρναμε μία καινούργια πόλη, ο ελληνικός στρατός, βάζανε σημαιούλες εκεί, ούτως ώστε βλέπανε την πρόοδο. Όταν ανακοινώθηκε η επίθεση της Γερμανίας, τότε εξακολουθούσε να υπάρχει αυτός ο εθνικισμός, ο έντονος, και η υπερηφάνεια. Και όταν μπήκαν οι Γερμανοί, όλοι είχαμε, θυμάμαι, κλειστεί μεσ' στα σπίτια και είχαμε κλείσει τα παντζούρια, ούτως ώστε να μην τους δούμε καν που έμπαιναν. Ήτανε δηλαδή μία νέκρα φοβερή υποδέχτηκε τους Γερμανούς! [Τονίζει τη λέξη «νέκρα»]

0:21:20 Οι Γερμανοί προσπάθησαν να τους προσεταιρισθούν ψυχολογικά δίνοντάς τους σοκολάτα. Τους είχαν πει να μην πάρουν ποτέ τίποτα από το χέρι του εχθρού. Θάνατοι από πείνα.

(ΚΜ) Οι οποίοι στην αρχή, κατά κάποιον τρόπο, προσπάθησαν να μας προσεταιρισθούν ψυχολογικά. Και σε μας τα παιδιά, πολλές φορές όταν πηγαίναμε κοντά μάζ λέγανε «Έλα να πάρεις σοκολάτα...» και τα λοιπά, αλλά ποτέ, δηλαδή δεν... θυμάμαι... Θυμάμαι πάντοτε μας είχαν πει «Δεν θα πάρεις ποτέ τίποτα από το χέρι του εχθρού!» Και παρ' όλο τότε που την λιγουρεύαμε, τρέχανε τα σάλια μας, κυριολεκτικά, όταν μας δίναν τη σοκολάτα, δεν την παίρναμε. Και σηκωνόμαστε και φεύγαμε.

0:21:56 Ουρές για να πάρουν τρόφιμα. Το πλοίο «Κουρτουλούς» νοικιασμένο από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό έφερνε τρόφιμα.

(ΚΜ) Θυμάμαι πάρα πολύ έντονα τις ουρές που γινόντουσαν στα μπακάλικα για να μπορέσουμε να πάρουμε τα τρόφιμα, τα οποία τότε διανεμόντουσαν με το δελτίο. Πήγαινες με το δελτίο σου και έπαιρνες τα διάφορα τρόφιμα. Και θυμάμαι τις ουρές οι οποίες γινόντουσαν εκεί και τον κόσμο, ο οποίος περίμενε υπομονετικά για να πάρει το... λίγα όσπρια, το ελάχιστο λάδι, το οποίο μπορούσαν να πάρουν... [Ακούγεται ήχος τηλεφώνου], το οποίο είχε εξαφανιστεί, το λίγο αλεύρι και τα λοιπά... και πηγαίναμε στο σπίτι γρήγορα και ... Θυμάμαι επίσης πώς περιμέναμε τα πλοία τα οποία ερχόντουσαν και του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού αλλά και ορισμένα τούρκικα, όπως το «Κουρτουλούς», το οποίο ερχότανε, ήταν νοικιασμένο από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και έφερναν τρόφιμα. Και... ερχότανε στον Πειραιά και μετά διανεμόντουσαν αυτά τα τρόφιμα και περιμέναμε πως και πως για να πάρουμε τα τρόφιμα τα οποία έφερνε το «Κουρτουλούς». Μου 'χει μείνει αυτή η..., αυτό το όνομα. Τέλος πάντων, προς το τέλος της Κατοχής, τα πράγματα ήταν πάρα πολύ σκληρά. Στην αρχή ήτανε η φοβερή πείνα. Τότε που οι Γερμανοί είχανε κατάσχει όλα [τονίζει τη λέξη] τα τρόφιμα τα οποία βρήκανε στις αποθήκες, ασχέτως το τι θα γινόταν με τον ελληνικό πληθυσμό, που υπήρχε αυτή η φοβερή πείνα. Που πέθαιναν... και τότε η μητέρα μου, ήτανε μία, ερχόταν το βράδυ δυστυχισμένη που, κυρίως, πέθαιναν παιδιά και πέθαιναν από την πείνα και τα λοιπά. Ήτανε κάτι το φοβερό! Τέλος πάντων, μετά κάπως έφτιαξε η κατάσταση... Σταμάτησε η μεγάλη πείνα, αλλά προς το τέλος της Κατοχής υπήρχανε πλέον διάφορες καταστάσεις, οι οποίες μας είχανε εξαγριώσει! Όπως τότε που οι Γερμανοί εκρέμασαν αυτούς τους..., τους..., εδώ πέρα στο Σταυρό και τα λοιπά και τα λοιπά..., και μας υποχρέωσαν...

0:24:03 Στο Πικέρμι τους πήγαν αναγκαστικά και είδαν το φρικτό θέαμα,

(ΝΣ) Στο Πικέρμι.

(ΚΜ) Ναι, στο Πικέρμι. Μας υποχρέωσαν να πάμε να το δούμε. Και μεταξύ μέσα σ' αυτούς ήτανε και γνωστοί μας Χαλανδραίοι, οι οποίοι ήτανε... Και θυμάμαι αυτό το φρικτό θέαμα που αντικρίσαμε...

(ΝΑ) Πήγατε εκεί;

(ΚΜ) Είμαστε έξω εκείνη την ώρα και μας βουτήξανε..., δηλαδή, αναγκαστικά, και μας πήγαν να τα δούμε! Και παιδιά!

(ΝΣ) Θυμάστε το...

(ΝΑ) Παιδί, παιδί ήτανε!

(ΝΣ) Θυμάστε το μπλόκο στο Χαλάνδρι αυτό;

(ΚΜ) Πολλές φορές. Δεν ήτανε μόνο ένα μπλόκο, είχανε γίνει...

(ΝΑ) Το μεγάλο!

(ΚΜ) Το μεγάλο όχι! Το άκουσα, ήμουνα στο σπίτι εκείνη την ώρα και μπήκαμε μέσα και δεν...

(ΝΣ) Τι ακούσατε, θυμάστε καθόλου;

(ΚΜ) Όχι πολλά. Γι' αυτό δεν το θυμάμαι πάρα πολύ. Τουναντίον θυμάμαι, φοβερά, ότι μας πήγανε εκεί και είδαμε τους απαγχονισμένους.

(ΝΣ) Θυμάστε ονόματα;

(ΚΜ) Αυτό ήτανε φρικτό! Δεν θυμάμαι. Έκανα δυο βδομάδες να κοιμηθώ το βράδυ ή κάτι τέτοιο πράγμα. Πάθαινα σπασμούς. Από το φόβο, από το σοκ το οποίο είχα υποστεί απ' αυτήν..., το φοβερό θέαμα. Ε,ε,ε....

0:25:12 Ο Γερμανός που έμενε στο επιταγμένο δωμάτιο του σπιτιού τους έβαλε ατα κλάματα. Η μητέρα είπε στην Κομαντατούρ ότι μέσα στο σπίτι υπάρχει μικρόβιο φυματίωσης και οι Γερμανοί τον άλλαξαν. Η μητέρα, λόγω της δουλειάς της, είχε πάσο για να κυκλοφορεί όλες τις ώρες.

(ΝΣ) Θυμάστε ονόματα Χαλανδραίων;

(ΚΜ) Τον Δήμαρχο θυμάμαι, τότε, ποιος ήτανε τότε, όχι ο Καρελάς ήταν μετά, δεν θυμάμαι ποιος ήταν ο Δήμαρχος τότε που ήτανε... δεν τον θυμάμαι, το όνομά του. Με τον Καρελά είχε πολύ μεγάλο σύνδεσμο η μητέρα μου γιατί συνεργαζόντουσαν πάρα πολύ καλά. Λοιπόν... Κάποια εποχή οι Γερμανοί επέταξαν, κάνανε επίταξη, σε ένα απ' τα δωμάτια του σπιτιού μας και έφεραν εκεί πέρα έναν αξιωματικό, να μείνει, ο οποίος όταν ήρθε με κοίταξε και έβαλε τα κλάματα. Έμεινε έκπληκτη η μητέρα μου και τον

ρώτησε για ποιο λόγο αυτό, κι έβγαλε μια φωτογραφία και της έδειξε, του παιδιού του, το οποίο μου έμοιαζε καταπληκτικά! Λοιπόν... και ήταν πολύ γλυκός αυτός εκεί. Αλλά επειδή στο σπίτι αυτό έμενε η μητέρα μου με τις δύο θείες μου, τρεις γυναίκες, δεν ήθελε να μείνει ο Γερμανός εκεί. Και πήγε στην Κομαντατούρ η μητέρα μου, η οποία ήταν ακόμα με τα μαύρα και τους είπε «*Κοιτάξτε να δείτε, ο άντρας μου πέθανε από φυματίωση. Λοιπόν, μέσα στο σπίτι αυτό υπάρχει το μικρόβιο. Αυτό το παλληκάρι, το οποίο βάλατε μέσα, κινδυνεύει! Δεν το θέλω να γίνει!*» Με αποτέλεσμα οι Γερμανοί, αμέσως, το άλλαξαν. Επειδή η μητέρα μου ήταν τότε Διευθύνουσα, όπως είπαμε, στο Υγειονομικό Κέντρο, της είχανε δώσει ένα «πάσο» οι Γερμανοί, το οποίο το έχω, μια ειδική ταυτότητα για να μπορεί να κυκλοφορεί και τις ώρες που ήταν πλέον η απαγόρευση κυκλοφορίας. Γιατί, όπως ξέρετε, από τη δύση του ηλίου μέχρι την ανατολή δεν μπορούσε να κυκλοφορήσει κανείς έξω! Γινότανε το [ακατάληπτη γερμανική λέξη] και έκλειναν τα πάντα. Η μητέρα μου όμως, επειδή έπρεπε να πάει να δει ασθενείς και τα λοιπά και είχανε δώσει ένα ειδικό, μια ειδική άδεια και μπορούσε να κυκλοφορήσει.

(ΝΣ) Θα μας επιτρέψετε να το φωτογραφήσουμε αυτό...

(ΚΜ) Ορίστε;

(ΝΣ) ... το «πάσο»;

(ΚΜ) Δεν ξέρω πού το έχω, δεν το σκέφτηκα.

(ΝΣ) Θα έρθουμε άλλη μέρα.

(ΚΜ) Θα το ψάξω. Ναι, θα ψάξω να το βρω.

0:25:12 Επιδημία κοκκύτη στο προσφυγικό «Διαβολόρεμα». Οι Γερμανοί την μετέφεραν εκεί με δική τους μοτοσυκλέτα. Ο φόβος των γειτόνων ότι δεν θα ξαναγυρίσει.

(ΚΜ) Λοιπόν... και μάλιστα ορισμένες φορές που υπήρχανε, υπήρξανε κάνα δυο επεισόδια στο Διαβολόρεμα, κοντά στον Ερυθρό Σταυρό, μια περιοχή λεγόταν «Διαβολόρεμα», που ήτανε κυρίως πρόσφυγες, και στα προσφυγικά εκεί πέρα είχε εμφανιστεί μία επιδημία στα παιδιά, κοκκύτης, και ήρθανε το βράδυ και πήρανε την μητέρα μου να πάει εκεί να διαπιστώσει την κατάσταση, ούτως ώστε να κινηθεί το Υπουργείο το ελληνικό και την μετέφεραν με μία μοτοσυκλέτα, εκεί. Και την είδε ο κόσμος μέσα απ' τα παράθυρα, να βγαίνουνε με μοτοσυκλέτα, όταν σε πηγαίνανε με μοτοσυκλέτα οι Γερμανοί δεν ξαναγυρίζεις! Κι όταν την είδαν να ξαναγυρίζει, πάρα πολλοί την άλλη μέρα πήγαιναν και την αγκαλιάζανε, τη φιλούσανε «*Κυρία Νιόνια ...*», Νιόνια, διότι ήταν Διονυσία το όνομα της μητέρας μου αλλά τη φωνάζανε «Νιόνια», λόγω της επτανησιακής καταγωγής. Λοιπόν... «*Κυρία Νιόνια μου ζεις; Κυρία Νιόνια μου υπάρχουν; Δεν σε σκότωσαν αυτά τα καθάρματα;*» Και μείς! Πολλές φορές όταν το βράδυ, όταν έφευγε η μητέρα μου, της λέγαμε «*΄Ασ' το να ξημερώσει, μωρέ παιδάκι μου...*» της έλεγε η θεία μου η Ελένη «*... πού βγαίνεις έξω;*» «*Δεν μπορώ! Δεν μπορώ! Με ειδοποίησαν! Το παιδί με χρειάζεται!*» Κι έφευγε να πάει να κάνει ενέσεις. Ε,ε,ε,

τέλος πάντων ήρθε η ευλογημένη ώρα και έφυγαν εδώ πέρα, απελευθερώθηκε η Ελλάδα...

Για την απελευθέρωση και των Εμφύλιο.

(ΝΣ) Τι θυμάστε...

(ΝΑ) Απ' την απελευθέρωση, κάποιος βομβαρδισμός που είχε γίνει εδώ στο Χαλάνδρι...

(ΚΜ) Α, ο βομβαρδισμός έγινε μετά!

(ΝΑ) Α, έγινε μετά ο βομβαρδισμός!

(ΝΣ) Ο εμφύλιος.

(ΚΜ) Μετά! Μετά έγινε ο βομβαρδισμός, έγινε όταν άρχισε ο..., ο... πώς τον λένε....

(ΝΣ) Ο εμφύλιος!

0:29:24 Ολόκληρες συνοικίες αποδεκατίστηκαν στο Χαλάνδρι από τους βομβαρδισμούς των Άγγλων. Στην οδό Χολαργού ολόκληρη η οικογένεια Καχτίση είχε σκοτωθεί.

(ΚΜ) Ο εμφύλιος! Τότε έγινε. Γιατί; Έγινε το εξής: Μόλις έφυγαν οι Γερμανοί και τα λοιπά, που το ΕΛΑΣ και η ΕΠΟΝ, και τα λοιπά, κατέλαβαν εδώ την περιοχή, στο Χαλάνδρι υπήρχε ένας ολόκληρος λόχος, τάγμα, δεν ξέρω, ΕΛΑΣιτών, το οποίο είχε έρθει εδώ. Όταν, λοιπόν, έκαναν απόβαση οι Άγγλοι στον Πειραιά, για να προχωρήσουν προς τα επάνω, τους έδωσαν πληροφορία ότι στο Χαλάνδρι υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη συγκέντρωση ανταρτών. Με αποτέλεσμα οι Άγγλοι έστρεψαν τα πυροβόλα και άρχισαν να ρίχνουν στην περιοχή Χαλανδρίου. Και τότε έγινε, πραγματικά, χαμός! Δηλαδή ολόκληρες συνοικίες αποδεκατίστηκαν στο Χαλάνδρι. Θυμάμαι, στη δική μου περιοχή, στην οδό Χολαργού τότε, είχα κάτι φίλους και πήγα την άλλη μέρα για να δω τι γίνονται και ολόκληρη η οικογένεια των φίλων μου, δηλαδή κι ο πατέρας, μάνα, η αδερφή του και το... ήτανε, είχανε σκοτωθεί. Τότε κλάψαμε πολύ κόσμο με αυτόν τον φοβερό τον βομβαρδισμό του Χαλανδρίου.

(ΝΣ) Ποια οικογένεια ήταν αυτή;

(ΚΜ) Ορίστε;

(ΝΣ) Ποια οικογένεια ήταν αυτή.

(ΚΜ) Η οικογένεια Καχτίση, λεγόταν τότε. Καχτίσης. Εκείνο το οποίο μου έχει μείνει πάρα πολύ έντονο από την Κατοχή, είναι οι βομβαρδισμοί που γινόντουσαν στο Τατόι από τους Άγγλους.

0:31:03 Με τους βομβαρδισμούς πήγαιναν σε καταφύγιο. Όλες οι κακουχίες είχαν δέσει πολύ τους γειτόνους, τους συγγενείς, τους φίλους. Η μητέρα, αντί για μισθό, έπαιρνε τρόφιμα από τον Ερυθρό Σταυρό, τα μαγειρεύε και τα μοίραζε.

(ΚΜ) Όταν γινότανε ο βομβαρδισμός στο Τατόι, ηχούσαν οι σειρήνες, κι όλοι πηγαίναμε στα καταφύγια. Απέναντι από το σπίτι μου ήτανε το σπίτι του Καλόσακα, όπου είχανε φτιάξει ένα πολύ βαθύ καταφύγιο και εκεί πέρα πηγαίναμε όλη η γειτονιά. Εκεί! Και τα μικρά παιδιά, τώρα πηγαίναμε εκεί πέρα, και θέλαμε να ξανακοιμηθούμε και πηγαίναμε λοιπόν, όταν πηγαίναμε στα καταφύγια είχαμε σ' ένα μέρος τις κουβερτούλες μας και ο καθένας έπαιρνε την κουβερτούλα του και πηγαίναμε κάτω εκεί πέρα και τυλιγόμαστε με τις κουβέρτες και μας βάζανε σε κάτι ξύλινα δώματα, τα οποία είχανε φτιάξει εκεί γύρω-γύρω κι εκεί πέρα και κοιμόμαστε. Κι ακούγαμε στην αρχή τον βόμβο των αεροπλάνων και από τον βόμβο καταλαβαίναμε, α, τώρα περνάνε τα καταδιωκτικά, α, τώρα περνάνε τα βομβαρδιστικά. Απ' το βόμβο τα καταλαβαίναμε αυτό και το συζητάγαμε μεταξύ μας. Αξέχαστες στιγμές! Πάντως, εκείνο το οποίο ήτανε το σπουδαίο, είναι ότι όλες αυτές οι κακουχίες, με συγχωρείτε, αλλά συγκινήθηκα... [Η φωνή του «σπάει»] ... μας είχαν δέσει τόσο πολύ, μα τόσο πολύ με τους γειτόνους, με τους άλλους φίλους, με τους άλλους συγγενείς, αισθανόμαστε αδέρφια, κυριολεκτικά! Είχαμε ζήσει τόσο πολύ δυσάρεστες στιγμές και μετά τόσο πολύ ευχάριστες και μετά πάλι δυσάρεστες που ο ένας βοηθούσε τον άλλον. Δηλαδή.... θυμάμαι η μητέρα μου όταν είχε διοριστεί στον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, αντί για μισθό έπαιρνε τρόφιμα. Έπαιρνε τριάντα δύο οκάδες τρόφιμα το μήνα. Αυτά τα τριάντα δύο οκάδες τρόφιμα το μήνα έζησαν όχι μόνο εμάς αλλά την οικογένεια Ζάχου, που ήτανε δίπλα, τον Γιώργο, την κυρα Μαρία, τον Κυρ-Γιάννη, την οικογένεια Καλόσακα που ήτανε απέναντί μας και ορισμένους άλλους. Δηλαδή το βράδυ μαγειρεύαμε ή δίναμε και μαγειρεύανε οι φίλοι και πηγαίναμε και τρώγαμε όλοι μαζί απ' αυτά τα τρόφιμα. Δηλαδή δεν σκέφτηκε ποτέ, ας πούμε, να τα κρατήσει αυτά, ξέρω 'γω, για αύριο. Αλλά και η κυρία Καλόσακα, θυμάμαι, έφτιαχνε καταπληκτικά γλυκά από κίτρο, από πορτοκάλι, από λεμόνι και τα λοιπά... Όταν έφτιαχνε, έφτιαχνε ένα βάζο γι' αυτούς και δύο βάζα για την γειτονιά! Δίπλα ήταν του Βούλγαρη το σπίτι. Που τότε ο Βούλγαρης ήτανε πασίγνωστος εδώ γιατί ήτανε μεσίτης ακινήτων. Και επίσης, πράγματι, με τον γιο του Βούλγαρη, μεγαλύτερος από εμένα, ήμαστε πάρα πολύ φίλοι. Όλοι αυτοί δηλαδή, ζήσαμε τόσο πολύ ενωμένοι, τόσο πολύ, τους θεωρούσαμε αδέρφια ο ένας με τον άλλον. Και για τα παιδιά εκείνης της εποχής αισθανόμαστε μια συναδέλφωση φοβερή. Μετά ήρθε, δυστυχώς, ο εμφύλιος, ο οποίος ήτανε κάτι το φριχτό! Μόλις κηρύχτηκε ο εμφύλιος και ήρθαν εδώ ο ΕΛΑΣ...

(ΝΑ) Εδώ υπήρχε όμως ΕΑΜ, ΕΛΑΣ...

(ΚΜ) Ορίστε;

0:02:29 Η μάχη στο Χαλάνδρι μεταξύ Χωροφυλακής και ΕΛΑΣ. Το πολυβόλο πάνω στο πηγάδι του σπιτιού. Τέσσερα μερόνυχτα κάτω απ' τα κρεβάτια.

(ΝΑ) ΕΑΜ υπήρχε οργάνωση ΕΑΜ στο Χαλάνδρι πριν...

(ΚΜ) Δεν ξέρω. Τότε δεν το ξέρω. Εγώ ξέρω όταν ήρθε πλέον ως στρατός εδώ. Ως στρατός εδώ, οι χωροφύλακες, το τμήμα Χωροφυλακής του Χαλανδρίου, πήγε και οχυρώθηκε μέσα στο σχολείο, δίπλα μας εκεί πέρα, το 1^ο Δημοτικό. Και από κει πέρα, ήτανε γύρω γύρω, η... πώς τη λένε, ο ΕΛΑΣ είχε κάνει κύκλο εκεί πέρα και τους χτυπούσε. Το σπίτι μας επειδή έβλεπε κατευθείαν εκεί, επάνω στο πηγάδι του σπιτιού μας είχανε εγκαταστήσει ένα βαρύ πολυβόλο και χτυπούσανε οι ΕΛΑΣίτες τους χωροφύλακες. Με αποτέλεσμα οι χωροφύλακες αμυνόμενοι έριχναν συνέχεια στο σπίτι μας! Γιατί από 'κει ερχόντουσαν τα πυρά. Με αποτέλεσμα εμείς είχαμε πάει στο μέσα δωμάτιο, όλοι, και οι δύο θείες μου και η μητέρα μου και εγώ κι είχαμε περάσει τέσσερα μερόνυχτα κάτω απ' τα κρεβάτια. Όχι απλώς, δηλαδή, μέσα στο σπίτι κλειδωμένοι, αλλά και κάτω απ' το κρεβάτι. Και πήγαινε πολλές φορές η θεία μου η Ελένη και του έλεγε «*Κύριε ΕΛΑΣίτη, σταμάτα δυο λεφτά να χτυπάς για να βγω έξω να πάω...*» ξέρω γω, για κάτι ήθελε να βγει έξω. Και της έλεγε εκεί πέρα «*Συναγωνιστή, να με λες, κυρά μου, όχι κύριο ΕΛΑΣίτη!*». Αλλά εν πάσει περιπτώσει θυμάμαι ότι σταμάταγε να χτυπάει, για να βγει η θεία μου να πάει να κάνει, ξέρω γω, ή η μητέρα μου να πάει στο ιατρείο.

0:36:21 Είχαν επιτάξει το Ιατρείο και έσπασαν την πόρτα για να πάρουν φάρμακα, γιατί η μητέρα δεν τους άνοιξε. Η μητέρα θεωρήθηκε «αντιδραστική» και για το λόγο αυτό κρυβότανε όλη την ημέρα σε διπλανό σπίτι.

(ΚΜ) Γιατί το ιατρείο το είχανε επιτάξει και επειδή είχανε πάει εκεί για να τους ανοίξει και να τους δώσει τα διάφορα τα φάρμακα. Έκανε τότε μια μεγάλη κουταμάρα η μητέρα μου. Όταν της είπαν «*Δώσε μας τα κλειδιά της φαρμακαποθήκης!*» τους είπε «*Δεν μπορώ να σας τα δώσω τα κλειδιά, γιατί, βασικά, είναι κρατική...*» πώς τη λένε «... *περιουσία και εγώ είμαι υπόλογη!*». «*Καλά...*», λέει, «...*κυρά μου, εμείς θα σπάσουμε την πόρτα!*». Λέει «*Άμα σπάσετε την πόρτα, εγώ δεν μπορώ να κάνω τίποτα!*». Έσπασαν την πόρτα και τα πήραν. Το κακό είναι ότι την έγγραφαν στα κατάστιχα ότι είναι αντιδραστική, αντιδραστικό στοιχείο. Και κάποιος την ειδοποίησε ότι «*Κυρία Νιόνια, κρύψου γιατί σε έχουν να σε πάρουνε για όμηρο!*» Που τότε όσους πήρανε για ομήρους ούτε οι μισοί δεν γυρίσανε. Οπότε η μητέρα μου, όταν ... κατά τη διάρκεια της ημέρας πηδούσε στο διπλανό σπίτι, που ήτανε συστάδα θάμνων και δέντρων, και πέρναγε εκεί την ημέρα της. Κι όταν ερχόντουσαν και «*Πού είναι η κυρία Νιόνια;*» λέγανε «*Έχει φύγει για εξακρίβωση, έχει φύγε!*» και τα λοιπά. Ούτως ώστε να μην τη βρούνε. Και πέρασε εκεί πέρα, ούτε λίγο ούτε πολύ, έντεκα μερόνυχτα. Και ευτυχώς δεν τη βρήκανε. Τέλος πάντων, έγινε και η απελευθέρωση και άρχισε το Χαλάνδρι να παίρνει επάνω του. Όπως σας είπα οι Αρβανίτες του Χαλανδρίου...

0:38:15 Μιλάει για το δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο.

(ΝΣ) Πριν πάμε.. θα σας πω και πάλι, γιατί ήθελα να μας λέγατε για την παιδική σας ηλικία και το σχολείο. Πριν φτάσουμε εκεί, γιατί...

(ΚΜ) Α! Στο σχολείο!

(ΝΑ) Στη διάρκεια της Κατοχής πηγαίνατε...

(ΚΜ) Κατά τη διάρκεια της Κατοχής...

(ΝΑ) ... σχολείο, παίζατε...

(ΚΜ) Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, λοιπόν, το σχολείο μας υπολειπορούσε. Να σκεφτείτε...

(ΝΑ) Πότε πήγατε σχολείο, σε ποιο σχολείο...

(ΚΜ) Στο 1^ο Δημοτικό πήγαινα, στην αρχή πήγαινα στο «Λίτσειο». Έφευγα από το σπίτι και πήγαινα με τα πόδια στο Λίτσειο, γιατί; Γιατί εκεί ήτανε δασκάλα μία πολλή φίλη της μητέρας μου η κυρία Σουκάκου, που ο γιός της ο Τάκης ο Σουκάκος είναι ο μέγας χειρουργός, ο Καθηγητής Πανεπιστημίου και τα λοιπά, παιδικός μου φίλος, έχουμε μεγαλώσει μαζί και τα λοιπά, και πήγαινα στο «Λίτσειο». Μετά όμως, επειδή ήταν μεγάλη η απόσταση και τα λοιπά σήκωσα μπαϊράκι και λέω «Δεν πάω!» Πήγα λοιπόν στο «Λίτσειο» δευτέρα, τρίτη και τετάρτη. Πέμπτη και έκτη έβγαλα στο 1^ο Δημοτικό. Τότε λοιπόν, θυμάμαι, επειδή υπήρχε..., πώς το λένε, δυσκολία, δεν υπήρχανε πολλοί δάσκαλοι, δεν υπήρχανε... και τα λοιπά, στο δημοτικό, μιλάμε, είχαμε κάθε Τετάρτη ρεπό, δεν γινότανε μαθήματα και κάναμε μόνο τρεις μέρες πρωί, τρεις μέρες απόγευμα, γιατί ερχόνταν και το γυμνάσιο εκεί, κι όταν είχαμε απόγευμα, τις τελευταίες ώρες πριν πέσει ο ήλιος μας διώχνανε γρήγορα για να μη νυχτωθούμε έξω. Παρ' όλα ταύτα μάθαμε γράμματα.

(ΝΣ) Θυμάστε κάποιο δάσκαλο – δασκάλα ιδιαίτερα;

(ΚΜ) Ναι, ήταν ο κύριος Κύτταρης, ο οποίος ήταν ένας εξαιρετικός δάσκαλος, και είχαμε μία κυρία, την κυρία Μαρία. Συγνώμη, την κυρία..., δυο λεπτά να την θυμηθώ! Ναι, την κυρία Μαρία. Η οποία επίσης ήτανε πολύ καλή. Αλλά ο Κύτταρης ήταν ένας εξαιρετικός... Μετά παρακολούθησα το γυμνάσιο εκεί πέρα...

0:40:17 Όταν το γυμνάσιο μεταφέρθηκε στις αίθουσες δίπλα στην ταβέρνα «Αστόρια», στην πλατεία Δούρου, σταματούσαν το μάθημα για όση ώρα άκουγαν τις φωνές από τα γουρουνάκια που έσφαζαν. Τους έτρεχαν τα σάλια από την ωραία μυρωδιά του ψημένου κρέατος.

(ΝΣ) Πού;

(ΚΜ) ... μετά φύγαμε από 'κει πέρα και πήγαμε... στο Χαλάνδρι, εκεί στο 1^ο Δημοτικό στο Χαλάνδρι και μετά φύγαμε από 'κει πέρα και πήγαμε στην «Αστόρια» που είναι...στην πλατεία Δούρου. Που εκεί πέρα ήτανε.... δίπλα ήτανε το... εστιατόριο «Αστόρια», που ήτανε ψησταριά! Και κάθε μέρα σφάζανε ένα γουρουνάκι για να το ψήσουνε! Αλλά το γουρουνάκι φώναζε και περιμέναμε, λοιπόν, σταματάγαμε το μάθημα έως ότου σφάξουν το γουρουνάκι να σταματήσει να σκούζει το καημένο, για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε. Και μετά όταν βάζανε κι αρχίζανε να ψήνουνε το γουρουνάκι, εμείς τελευταίες ώρες και πεινάγαμε και τρελαινόμαστε, τα σάλια μας τρέχανε, κυριολεκτικά, από την ωραία μυρωδιά του γουρουνιού. [Γέλια]

0:41:08 Η καθηγήτρια που του ενέπνευσε την αγάπη για την αρχαία και νέα ελληνική κουλτούρα. Τα μαθήματα που τον βοήθησαν στην εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο. Έγραφε ποιήματα και τα έδειξε στον Νικηφόρο Βρεττάκος. Με τρία δημοτικά τραγούδια που έγραψε πήρε το «έχειν καλώς». Η πρώτη του ποιητική συλλογή.

(ΚΜ) Πάντως είχαμε την κυρία Κομιώτου, ως καθηγήτρια, η οποία ήτανε... δεν νομίζω ότι έχω συναντήσει καλύτερη καθηγήτρια στα ελληνικά από αυτήν. Μου ενέπνευσε τέτοια αγάπη για την αρχαία ελληνική κουλτούρα, γνώση και τα νέα ελληνικά, που ειλικρινά, δηλαδή, και όταν έδωσα για το Πανεπιστήμιο στα Αρχαία, Νέα, Ιστορία και τα λοιπά, ήμουν... εκείνα ήτανε που με σήκωσαν πάρα πολύ, αλλά ήδη τότε είχα αρχίσει να γράφω ποιήματα. Και η κυρία Κομιώτου καθότανε, μου τα 'παιρνε, καθότανε, μου τα διόρθωνε και την άλλη μέρα ερχότανε, με έμαθε προσωδία, δηλαδή το πώς να συνταιριάζω τα μακρά με τα βραχέα, ούτως ώστε να υπάρχει αρμονία στο στίχο. Με αποτέλεσμα, έγραψα τα πρώτα μου ποιήματα, θυμάμαι, όταν ήμουνα στην έκτη γυμνασίου, τότε. Και κανόνισε η κυρία Κομιώτου να πάω να τα δείξω στον Νικηφόρο Βρεττάκο, με τον οποίο γνωριζότανε. Και πήγα στον Νικηφόρο Βρεττάκο, του τα 'δειξα και μου λέει «*Ναι, έχεις φλέβα, προχώρα, αλλά θέλω από εσένα να διαβάσεις δημοτική ποίηση για ένα εξάμηνο, να μου γράψεις ένα δημοτικό τραγούδι και μετά να τα ξανασυζητήσουμε.*» Και πράγματι, λοιπόν, το έκανα αυτό, του έγραψα τρία μάλιστα δημοτικά τραγούδια, και μου έδωσε το «έχειν καλώς» και έγραψα διάφορα θέματα, έγραψα την πρώτη μου ποιητική συλλογή, που τότε μάλιστα, την είχα τυπώσει σε πολύγραφο, ξέρετε, με την μεμβράνη και τα λοιπά, με τον τίτλο «*Δοκίμια στον δεκαπεντασύλλαβο*», από την οποία δυστυχώς δεν μου έχει μείνει κανένα αντίτυπο από αυτή, και μετά έγραψα δύο άλλες ποιητικές συλλογές, τα «*Κτερίσματα*» και το «*Βότσε ρέρουμ – Η φωνή των πραγμάτων*». Και τώρα ετοιμάζω μια τελευταία συλλογή. Λοιπόν... όλα αυτά τα οφείλω στην Κομιώτου, η οποία με έμαθε, σας είπα, ελληνικά με έψιλον κεφαλαίο. Με αποτέλεσμα έμαθα ελληνικά με έψιλον κεφαλαίο και στα παιδιά μου και στα εγγόνια μου. Τους έκανα μαθήματα πάντοτε, εκτός από τα μαθήματα του σχολείου, τους έκανα κι εγώ μαθήματα Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Νέας Ελληνικής Γραμματείας.

0:44:16 Πώς κατέληξε η μάχη του Χαλανδρίου. Και οι δύο πλευρές κινήγησαν την μητέρα.

(ΝΑ) Εγώ θα σας γυρίσω λίγο πίσω τώρα, γιατί μας ενδιαφέρει λίγο περισσότερο αυτή η περίοδος, της Κατοχής και του Εμφυλίου... Η μάχη στην οποία αναφερθήκατε, που έγινε τόσο κοντά στο σπίτι σας, στο σχολείο, πού κατέληξε; Δηλαδή ήτανε...

(ΚΜ) Για τους Χωροφύλακες...

(ΝΑ) Για τους Χωροφύλακες.... και τους ΕΛΑΣίτες...

(ΚΜ) Ήρθε ένα άγημα Άγγλων, με... πώς το λένε, που πηγαίνανε μπροστά και πίσω θωρακισμένα, αυτοκινητοτάγκς τα λέγαμε τότε, που ήτανε με πυργίσκο και πολυβόλα

τεθωρακισμένα, αλλά είχανε ρόδες, δεν είχανε ερπύστριες, και δύο φορτηγά, και τους..., πώς το λένε, τους...

(NA) Απεγκλώβησαν.

(KM) ...τους απελευθέρωσαν και έφυγαν. Και έπειτα από λίγο υποχώρησαν οι..., οι... ο στρατός των ΕΛΑΣιτών και τα λοιπά από εδώ και κατελήφθη το Χαλάνδρι από Άγγλους. Και θυμάμαι που είχαν έρθει οι Άγγλοι εδώ πέρα και προχωρούσανε στους δρόμους και έψαχναν στα διάφορα σπίτια... και -το παράξενο- είχανε καταλόγους στα χέρια τους, ποια σπίτια θα έπρεπε να ψάξουνε μήπως κρύβονται ΕΛΑΣίτες και τα λοιπά. Και πηγαίναν σ' αυτά τα σπίτι ειδικά και ψάχνανε.

(NA) Ήταν προς το Συνοικισμό;

(KM) Κι έλεγε η μητέρα μου «ρουφιανιά κι από δω, ρουφιανιά κι από κει!» και είχε γίνει έξω φρενών γι' αυτό το πράγμα. Έξω φρενών! Και το κακό της υποθέσεως είναι ότι και οι ΕΛΑΣίτες κατά κάποιον τρόπο κυνήγησαν τη μητέρα μου αλλά και μετά και οι άλλοι κυνήγησαν τη μητέρα μου, για ποιο λόγο; Γιατί είχε παραδώσει στους ΕΛΑΣίτες το ιατρείο με τα φάρμακα και τα λοιπά. Κι όταν τους είπε «Δεν μπορούσα να κάνω διαφορετικά, έσπασαν την πόρτα και τα πήρε!» είδε κι έπαθε πλέον να απαλλαγεί...

(NA) Από την κατηγορία.

0:46:07 Ο Δεσπότης και η «αδέσποτη σφαίρα».

(KM) Ήτανε τόσο πολύ ρευστά τα πράγματα. Κυριολεκτικά δεν ήξερες από πού θα σου έρθει. Δεν θα ξεχάσω ποτέ τη λέξη αδέσποτη σφαίρα. Το πόσο συχνά μου έλεγε η μητέρα μου «Ξέρεις, είχαμε κι άλλους τραυματίες από αδέσποτες!» Κι εγώ τώρα το συνέδεα, ήμουν μικρός και το συνέδεα με το Δεσπότη κι έλεγα «Τι σχέση τώρα έχει η αδέσποτη με τον Δεσπότη» και πήγα, θυμάμαι, στον κ. Κύτταρη και τον ρώτησα. Και του είπα «Κύριε Τρουλινέ...», ο κ. Τρουλινός ήτανε τότε δάσκαλος, θυμάμαι, εδώ «κύριε Τρουλινέ...», του λέω, «Τι σχέση έχει η αδέσποτη σφαίρα με τον Δεσπότη;», και μου λέει: «Δεσπόζω στα αρχαία ελληνικά σημαίνει είμαι κύριος κάποιου. Η αδέσποτη είναι εκείνη την οποία την έριξε στα κουτουρού κάποιος και δεν την δεσπόζει, δεν την κατεύθυνε πού θα πάει. Ο Δεσπότης λέγεται δεσπότης γιατί κατευθύνει τον κόσμο στο δρόμο του Θεού!» Κι έτσι μου ελύθηκε το πρόβλημα... [Γέλιο] Η αδέσποτη σφαίρα με τον Δεσπότη! [Γέλιο]

(NS) Μάλιστα

(KM) Άλλες ερωτήσεις έχετε;

0:47:37 Οι Γερμανοί είχαν αγριέψει πάρα πολύ στο τέλος της Κατοχής. Πυροβόλησαν γιατρό που πήγαινε να επισκεφθεί ασθενή του. Τα χαστούκια που εισέπραξε όταν προσπάθησε να ξεμπλέξει τον αητό του από το συρματοπλεγμα. Τρέμανε για τα αντίποινα.

(NA) Κάτι ακόμα από το τέλος του εμφυλίου, απ' την κατάσταση...

(KM) Το τέλος του εμφυλίου.. Προς το τέλος του εμφυλίου οι Γερμανοί είχαν αγριέψει πάρα πολύ.

(NA) Όχι, στο τέλος της Κατοχής!

(KM) Στο τέλος της Κατοχής, ναι. Είχαν αγριέψει πάρα πολύ. Και ενώ πρώτα όταν, ξέρω 'γω, κανείς κυκλοφορούσε, απλώς τον συλλαμβάνανε και κάνανε ανακρίσεις και τα λοιπά, τότε δεν κάναν τίποτα. Όταν σ' έβλεπαν να κυκλοφορείς έξω μετά την ώρα της απαγορεύσεως, πυροβολούσαν και σκοτώνανε. Κι έτσι πυροβόλησαν το γιατρό τον..., πώς λεγότανε... , που του..., έμεινε κουτσός πλέον σε όλη του τη ζωή μετά. Δεν τον θυμάμαι τώρα το όνομά του. Έναν γιατρό, ο οποίος έμενε στο Χαλάνδρι μετά, ε,ε,... πολύ καλός γιατρός! Τον πυροβόλησαν, είχε βγει έξω για κάποιον ασθενή, για να πάει και τον πυροβόλησαν κατ' ευθείαν και κουτσάθηκε ο άνθρωπος. Κι είχαν σκοτώσει κόσμο πολύ. Αυτό..., υπήρχε μία αγριότητα άνευ προηγουμένου. Σε σημείο που ενώ προηγουμένως, όπως σας είπα, τα παιδιά μάς φερόντουσαν σχετικά καλά, μετά έτσι και πλησιάζαμε τον όρχο, εκεί πέρα που ήταν τα πεύκα, τον όρχο των αυτοκινήτων, μια μέρα θυμάμαι είχα πάει κοντά στο συρματοπλεγμα γιατί είχε μπλεχτεί ο αετός μου, μια σαΐτα που είχα εκεί πέρα, και βγήκε έξω ένας Γερμανός και μου έδωσε τέτοια χαστούκια, που για μέρες σφύριζαν τ' αφτιά μου. Πράγμα το οποίο δεν γινότανε προηγουμένως. Τότε είχαν αγριέψει πολύ. Αλλά ήτανε και το θέμα ότι τρέμαμε κυριολεκτικά όταν ακούγαμε ότι «Ξέρεις, έγινε μία επίθεση...» ξέρω 'γω, «... στο τάδε μέρος, ανταρτών, και σκότωσαν Γερμανούς.» Τρέμαμε για τ' αντίποινα, τα οποία γινόντουσαν. Που ερχόντουσαν μετά και αφανίζανε κυριολεκτικά. Πιάνανε... τότε το μεγάλο, πώς το λένε, τι να σας πω δηλαδή, το μεγάλο μπλόκο δεν το έζησα, τότε με την Κοκκινιά και τα λοιπά, και τα λοιπά...

0:49:45 Δεν έζησε το μπλόκο του Χαλανδρίου το άκουσε όμως. Η πείνα του '41 και ο «Καλεκυρίας».

(NA) Όχι, εδώ στο Χαλάνδρι!

(KM) Ναι, το μεγάλο μπλόκο του Χαλανδρίου δεν το έζησα, γιατί με είχε κλείσει η Νιόνια στο σπίτι εκείνες τις μέρες, δεν είχα βγει καθόλου έξω και δεν το έζησα καθόλου. Το άκουσα όμως και είδα μετά την... τη φρίκη των Χαλανδραίων γι' αυτό το οποίο είχε συμβεί. Τη φρίκη! Που, τι να σας πω, δηλαδή... Απ' τη μια μεριά φοβόντουσαν και από την άλλη είχαν εξαγριωθεί όλος ο κόσμος. Αλλά εκείνο το οποίο δεν θα ξεχάσω ποτέ ήτανε οι μέρες της μεγάλης πείνας, το '41, που ερχόντουσαν παιδάκια με τενεκεδάκια και χτυπάγανε την πόρτα και λέγανε «Πεινάω, πεινάω!» και τι να τους δώσεις που δεν είχαμε να τους δώσουμε τίποτα. Και θυμάμαι, ήτανε ένας ο οποίος, πώς το λένε, ζητιάνευε, ένας νεαρός, ο οποίος μάλιστα είχε ψηλώσει ο καημένος, φαίνεται, απότομα και τα καλαμποπόδια του ήτανε... χτύπαγε το ένα με τ' άλλο, αυτός δεν..., χτύπαγε κι έλεγε «Καλέ κυρία, καλέ κυρία!» Τον είχαμε βγάλει «ο Καλεκυρίας». Ήρθε ο «Καλεκυρίας» Και έλεγε η θεία η Ελένη «Κράτα λιγάκι, εκεί πέρα, για τον Καλοκυρία που θα 'ρθει!» και κρατούσε μισή φετούλα ψωμί, κρατούσε, ξέρω 'γω, ο,τιδήποτε μας είχε,

όχι περισσέψει, εν πάσει περιπτώσει, μπορούσαμε να το στερηθούμε για τον «Καλεκυρία» που θα 'ρχότανε.

0:51:23 Για τους μαυραγορίτες. Το νερωμένο γάλα και λίγο βουτυράκι.

(NA) Θυμάστε μαυραγορίτες... τέτοια δράση...

(KM) Θυμάμαι, υπήρχαν οι μαυραγορίτες, θυμάμαι, εκείνο το οποίο μου είχε κάνει φοβερή εντύπωση, είχαμε πάει για να πάρουμε γάλα από τον..., τέλος πάντων να μην πω το όνομα, ο οποίος έγινε μεγάλος μετά και πολύς, και πήγαμε να πάρουμε γάλα και λέει η μητέρα μου «*Δώσε μου, σε παρακαλώ, μια οκά γάλα*» και λέει «*Θες από το νερωμένο ή από το ανέρωτο;*». Το νερωμένο είχε μισή τιμή από το ανέρωτο. Και του έλεγε η μητέρα μου «*Δώσε μου μισή οκά τότε απ' το ανέρωτο*» Καλά, που πήγαμε εκεί πέρα και λέω «*Βρε μαμά, τι θράσος έχει αυτός ο άνθρωπος;*» Λέει «*Βρίσκει και τα κάνει!*» [Ηχος κινητού τηλεφώνου] [Διακοπή] Τότε λοιπόν πηγαίναμε, στο..., θυμάμαι, στο μπακάλικο του Κόκκινου. Και του 'λεγε η μητέρα μου «*Δεν μου λες κύριε Κόκκινε, θέλω να βρω λίγο βούτυρο*» «*Τώρα, βούτυρο κυρά Νιόνια, πού να βρεθεί!*» έλεγε. «*Μήπως ξέρεις κανέναν μαυραγορίτη;*» Κι έσκυβε στο αυτί και της έλεγε. Και πήγαινε η μητέρα μου και τον έβρισκε τον μαυραγορίτη και έπαιρνε λίγο βουτυράκι. Μετά, ορισμένους από αυτούς δίκαια τους τιμώρησαν, αλλά ίσως δεν ήταν σκληρή η τιμωρία τους περισσότερο από ό,τι έπρεπε.

0:53:04 Η διαπόμευση των κοριτσιών που είχαν πάει με τους Γερμανούς.

(KM) Α! Εκείνο που δεν θα ξεχάσω, επίσης, ήταν η διαπόμευση. Που ορισμένες κοπέλες, εδώ απ' το Χαλάνδρι, οι οποίες, επειδή πεινάγανε οι καημένες, είχανε πάει με τους Γερμανούς και τα λοιπά και μετά τις είχανε βγάλει, τις είχανε κουρέψει γουλί, στο δρόμο και τις πηγαίνανε και τις κυκλοφορούσανε στην πλατεία, εκεί πέρα, για να τις δει ο κόσμος, «*τις πουτάνες!*» [Παύση] Φρικτό! Δεν το είχα δει αυτό το θέαμα, μου το 'χανε πει. Μου το 'χανε πει, γιατί ε... ήμουν λιγάκι σπιτόγατο, δεν με άφηνε πολύ η μητέρα μου να βγαίνω έξω. Γιατί μου 'λεγε συνέχεια «*Μόνο 'σένα έχω, μόνο εσύ μου 'μεινες! Θέλω να μου ζήσεις!*» Και αυτό το πράγμα μου είχε εντυπωθεί. Ήμουν πολύ επιφυλακτικός! Μπορώ να πω λίγο φοβισιάρης σε ορισμένα πράγματα, όπου υπήρχε κακοτοπιά, τη «*μυριζόμουνα*» και έστριβα... Κι έτσι ορισμένα πράγματα δεν τα έζησα όπως τα έζησαν άλλα παιδιά, που ήτανε πιο θαρραλέα από εμένα. Και... πάντως όμως εκείνο το οποίο, σας ξαναλέω και το οποίο με συγκινεί όταν το θυμάμαι, ήτανε η αδερφοσύνη η οποία υπήρξε μεταξύ μας τα δύσκολα χρόνια της Κατοχής και μετά του Εμφυλίου.

0:54:36 Πήγαινε συχνά στον Συνοικισμό, στην Καλογρέζης, που είχε φίλους. Η μνήμη από το ξενοδοχείο στη Σμύρνη. «Βρέθηκε το φάρμακο για την καταραμένη...!» Η μητέρα έβαλε τάμα στην εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας.

(NA) Στο Συνοικισμό πηγαίνατε καθόλου;

(KM) Στον Συνοικισμό πάρα πολύ συχνά!

(NA) Είχατε φίλους...

(KM) Είχα φίλους, εκεί πέρα, στο Συνοικισμό, και πηγαίναμε πάρα πολύ συχνά. Υπέροχοι άνθρωποι, υπέροχοι άνθρωποι! Κυριολεκτικά, δηλαδή. Το πόσο τους αγαπούσε η μητέρα μου όλους αυτούς, ήταν το κάτι άλλο! Δηλαδή, περισσότερες επισκέψεις έκανε στο Συνοικισμό από τις άλλες περιοχές του Χαλανδρίου.

(NA) Τότε ήτανε στην Καλογρέζης ο Συνοικισμός;

(KM) Ναι, ήταν στην Καλογρέζης ο Συνοικισμός. Και ήτανε..., στην αρχή ήτανε παράγκες και τα λοιπά, αλλά πολύ γρήγορα είχανε φτιάξει τα σπίτια τους με ωραίο τρόπο, έτσι καλοβαλμένοι άνθρωποι. Και άνθρωποι που... πολύ συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλον. Τους είχε φέρει κοντά. Και στο Συνοικισμό εκεί, επίσης και στο Συνοικισμό που ήτανε από τον Ερυθρό Σταυρό απέναντι. Πήγαινε πολύ συχνά η μητέρα μου γιατί δύο απ' αυτούς, όταν άκουσαν το όνομα Μπιζάνου ήτανε από την Σμύρνη κι είχαν έρθει και την είχανε ρωτήσει «*Με το Μπιζάνο που είχε το ξενοδοχείο στη Σμύρνη...*» Όταν τους είπε «*Ήταν πεθερός μου!*» την..., είχε πιάσει πλέον κι εκεί φιλίες. Επίσης, πήγαινε πάρα πολύ συχνά στο Νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού, γιατί εκεί πέρα είχε τρεις φίλους του πατέρα μου, γιατρούς, οι οποίοι ήτανε γιατροί εκεί, και πήγαινε και της έδιναν, κρυφά, φάρμακα. Κυρίως, όταν ήρθε η πενικιλίνη, η στρεπτομυκίνη, κυρίως η πενικιλίνη... Αχ! Δεν θα το ξεχάσω αυτό το θέαμα! Ξαφνικά μια μέρα ήρθε η μητέρα μου στο σπίτι κλαίγοντας κι άρχισε ν' αγκαλιάζει και μένα και τις θείες μου και τα λοιπά, και να μας καταφιλεί, και να μας λέει «*Βρέθηκε, βρέθηκε το φάρμακο για την καταραμένη! Βρέθηκε το φάρμακο για την καταραμένη!*» Η καταραμένη ήταν η φυματίωση. Ως τότε προσπαθούσανε με κάπως καλύτερη τροφοδοσία, υπήρχε και το «Πας» ένα φάρμακο, το οποίο κάτι έκανε και τα λοιπά, αλλά πολύ λίγα πράγματα. Όταν, λοιπόν, ήρθε η πενικιλίνη και μετά η στρεπτομυκίνη που πραγματικά έβαλε αν όχι ένα τέλος, έβαλε, περιόρισε αφάνταστα το θέμα της φυματίωσης, γιατί τη φυματίωση την είχε ζήσει η μητέρα μου φοβερά. Και ήξερε τι φριχτός θάνατος ήταν απ' τη φυματίωση, και κυρίως το πόσο μεταδιδόταν στα παιδιά! Όταν έβλεπε παιδί φυματικό τρελαινότανε, κυριολεκτικά! Κι ήρθε, λοιπόν, και έκλαιγε ώρες, η μητέρα μου και πήγε θυμάμαι στα εικονίσματα, στην Αγία Βαρβάρα, και της έβαλε ένα, πώς το λένε, ένα από εκείνα τα ασημένια. Είχε αγοράσει ένα ασημένιο, και το 'φερε, στην εικόνα της Αγίας Βαρβάρας, ακριβώς γιατί βρέθηκε αυτό το φάρμακο! Και την έχω ακόμα αυτή την εικόνα... της Αγίας Βαρβάρας. Ήτανε κάτι το αφάνταστο το πόσο πολύ είχε συγκινηθεί όταν βρέθηκε το φάρμακο γι' αυτό.

0:58:00 Η μητέρα, το απόγευμα, έκανε ενέσεις. Τις περισσότερες φορές χωρίς αμοιβή. Στο σπίτι βοηθούσαν οι θείες. Ο ίδιος φρόντιζε να ζεστάνει ή να αποτελειώσει το ψήσιμο του φαγητού και να στρώσει τραπέζι. Έγινε καλός μάγειρας.

(KM) Και μετά είχε αρχίσει να κάνει ενέσεις. Ερχόταν από το ιατρείο και μετά έφευγε και πήγαινε να κάνει ενέσεις της πενικιλίνης και στρεπτομυκίνης και με τις ώρες..., κυριολεκτικά. Τις περισσότερες φορές δεν έπαιρνε αμοιβή εκεί που πήγαινε. Τι αμοιβή

να πάρει; Ήτανε πάμπτωχος ο κόσμος τότε. Και πήγαινε, όταν είχε διαγνωστεί φυματίωση, [τονίζει τις λέξεις] ιδίως σε παιδιά, ιδίως στα προφυματικά, ιδίως... και τα λοιπά, χωρίς δεύτερη κουβέντα. Γιατί τότε έπρεπε να γίνει κάθε τρεις ώρες! Ήτανε δηλαδή φοβερό το πράγμα! Για φανταστείτε, κάθε τρεις ώρες έπρεπε να γίνει μία ένεση! Και έπρεπε να τρέξει η μητέρα μου κάθε τρεις ώρες και είχε ολόκληρο κατάλογο, το πού θα πήγαινε πρώτα, πώς θα έστριβε ούτως ώστε να μπορέσει να εξυπηρετήσει τα πάντα. Και πολλές φορές της ετοίμαζε σάντουιτς η θεία η Ελένη, να παίρνει μαζί της για να φάει, γιατί δεν προλάβαινε να φάει στο σπίτι. Και όταν έφυγε η θεία η Ελένη και έμεινε η θεία μου η Κική, η οποία εργαζόταν στο ιατρείο και αυτή και η μητέρα μου, εκείνες γυρίζανε από το ιατρείο κατά τις δύο, δυόμιση η ώρα. Εγώ εσχόλαγα από το σχολείο κατά τις δώδεκα, δωδεκάμισι, μία το πολύ. Οπότε, γύριζα στο σπίτι, άναβα τη σόμπα για να ζεσταθούμε κι έβαζα το φαΐ επάνω να ζεσταθεί, ούτως ώστε όταν θα έρθουν να το βρουν ζεστό, έστρωννα το τραπέζι, για να μπορέσει..., να μην κουραστούνε πλέον όταν θα 'ρχόντουσαν κουρασμένες. Όταν το είδανε ότι το έκανα καλά αυτό, η μητέρα μου και οι θείες μου, κάνανε το εξής. Μισομαγειρεύανε το φαΐ από το βράδυ και την άλλη μέρα το πρωί τελειώνα το μαγείρεμα εγώ, που είχα γυρίσει. Αποτέλεσμα; Έχω γίνει εξαιρετικός μάγειρας! Έχω βγάλει δικές μου συνταγές μαγειρικής, τριάντα δύο, παρακαλώ..., το δικό μου «τσελεμεντέ»... Α, ναι, αυτό το θέμα! Ναι, ναι, ουδέν κακόν αμιγές καλού! Άλλο τίποτα θέλετε να ρωτήσετε;

1:0034 Τα δύο τελευταία χρόνια της κατοχής γινόντουσαν παιχνίδια και γλέντια στο σπίτι, νωρίς γιατί υπήρχε η απαγόρευση. Μετά την κατοχή είχε γραμμόφωνο και δίσκους.

(NA) Εγώ μια τελευταία ερώτηση για την Κατοχή.

(KM) Ναι.

(NA) Ως παιδί και ως έφηβος σε όλη αυτή τη δεκαετία, κάτι που να θυμάστε ευχάριστο, παιχνίδια, φλερτ, κάποιο γλέντι μεταξύ νέων... κάτι ευχάριστο.

(KM) Κοίταξε, στην Κατοχή γινόντουσαν πολλά, και παιχνίδια και γλέντια, όσο και αν σας φανεί παράξενο, προς το τέλος ιδίως. Όχι, τα δύο πρώτα χρόνια όχι, αλλά τα δύο τελευταία. Μαζευόμαστε στο σπίτι, αλλά φυσικά νωρίς γιατί ήτανε μετά η απαγόρευση, κάπως να είναι μαλακότερη μετά, και πηγαίναμε ο καθένας το κατιτίς. Ο καθένας το δικό του. Αλλά μαζευόμαστε στα σπίτια, και καθόμαστε στα σπίτια, εκεί πέρα. Πηγαίναμε, τα παιδιά ήμασταν εδώ, οι μεγάλοι ήταν εκεί να συζητήσουνε, στρώνουμε τραπέζι, ο καθένας έβαζε τα δικά του, τρώγαμε όλοι μαζί, τραγουδάγαμε, όταν ήταν για να τραγουδήσουμε πατριωτικά τραγούδια τα λέγαμε ψιθυριστά, όταν ήταν να τραγουδήσουμε δημοτικά τραγούδια ή άλλα της Βέμπο τραγούδια και τα λοιπά, τα λέγαμε κανονικά και όσο περνούσε ο καιρός κάπως αυτό ελάφρωνε. Όταν η Κατοχή έληξε και είχα αρχίσει πλέον να είναι πιο άνετα τα πράγμα, είχα γίνει περιζήτητος στα πάρτι για τον εξής λόγο: Είχα γραμμόφωνο και πολλούς δίσκους του πατέρα μου με χορευτική μουσική. Έπαιρνα, λοιπόν, με καλούσανε, λοιπόν, περισσότερο για το γραμμόφωνο κι έλεγα «Αν είχε δυο πόδια το γραμμόφωνο, κερατάδες, θα καλούσατε το

γραμμόφωνο και όχι...» [Γέλια] Λοιπόν, πήγαινα με το γραμμόφωνο και τους δίσκους και πήγαινα, και έβαζα και χορεύαμε! Αποτέλεσμα, έγινα πολύ καλός χορευτής. Και εκεί πέρα γινότανε...

1:02:17 Το φλερτ. Το λεωφορείο «ΠΕΡΙΠΑΛΠΕΝΤ» που περνούσε κάθε τρεις, τέσσερις ώρες. Το νυφοπάζαρο του Χαλανδρίου. Οι καντάδες και κιθαρίτσα. Ο πρώτος έρωτας.

(ΝΣ) Θυμάστε τραγούδια, χορούς που χορεύατε;

(ΚΜ) Ναι. Γινόταν το φλερτ. Το φλερτ ήτανε, ε,ε,... Βλέπαμε την κοπέλα στο δρόμο αλλά πού να την πλησιάσεις, δεν την πλησίαζες εύκολα... αλλά κοιταζόμαστε, και 'κει στο... στην «στράτα». Η «στράτα» ήτανε το νυφοπάζαρο του Χαλανδρίου, όπως ξέρετε, ήτανε από τον Άγιο Νικόλαο, την εκκλησία, μέχρι την πλατεία Δούρου και μετά πάλι πίσω. Κι αυτό γινόταν. Το τι σόλα έχω χαλάσει σ' αυτή τη διαδρομή... ήταν το κάτι άλλο. Τότε περνούσε λεωφορείο κάθε τρεις ώρες, κάθε τέσσερις ώρες. Ένα το οποίο έγραφε, είχε την επιγραφή του, την επιγραφή ΠΕΙΡΠΑΛΠΕΝΤ – Πειραιάς – Παλαιά Πεντέλη. Αυτό..., θα περάσει το ΠΕΙΡΠΑΛΠΕΝΤ... [Γέλια] Και κάναμε στην πάντα, περνούσε... Τα αυτοκίνητα ήταν ελάχιστα. Και εκεί πέρα, με τα μάτια πρώτα το φτιάναμε το πράμα, μετά κοιτάγαμε, ποιος την ξέρει, να τον ξέρουμε εκεί πέρα για να πάμε να κάτσουμε κι εμείς στην παρέα... και τα λοιπά... Και μετά πηγαίναμε και κάναμε καντάδες...

Πηγαίναμε και κάναμε καντάδες, μια κιθαρίτσα κάπου βρισκόταν, αν δεν είχαμε κιθάρα ήτανε μόνο τραγούδι... Εγώ σφύριζα ωραία και ήμουνα η μουσική καμιά φορά, όταν δεν είχαμε άλλη μουσική, και τα φλερτάκια μας ήτανε αυτά. Πολύ αθώα. Το να μπορέσεις να κλέψεις ένα φιλή από μια κοπέλα εκείνη την εποχή ήτανε το μέγα κατόρθωμα! Το μέγα κατόρθωμα! Ήταν κάτι το καταπληκτικό και θυμάμαι, ήμουνα πολύ ερωτευμένος, πάρα πολύ ερωτευμένος με την Νιόβη. Να πω το όνομά της. Ήταν ένας έρωτας ο οποίος άρχισε απ' τα εννιά χρόνια και κράτησε μέχρι τα δεκαεννιά. Λοιπόν...

(ΝΑ) Συμμαθητές;

(ΚΜ) Ε;

(ΝΑ) Συμμαθητές στο σχολείο;

(ΚΜ) Συμμαθητές και τα λοιπά. Λοιπόν... Όταν την πρωτοφίλησα, για τουλάχιστον ένα τέταρτο μετά, δεν μπορούσα εύκολα να μιλήσω. Έτρεμε το κάτω μου σαγόνι.

(ΝΑ) Ηλικία;

(ΚΜ) Ήμουνα τότε, ήμουνα τότε... πρώτη γυμνασίου. Πρώτη γυμνασίου, αυτό σημαίνει θα 'μουνα δώδεκα, δεκατριών χρονών. Και τη φίλησα κατά λάθος. Ήθελα να την φιλήσω στο μάγουλο, αλλά γύρισε το πρόσωπό της και ήρθαν τα χείλη. Και δεν θα το ξεχάσω ποτέ αυτό, όσο ζω. Ποτέ! [Γέλια] Αυτό το φιλή. Ήτανε κάτι το καταπληκτικό.

(ΝΣ) Εξελίχθηκε σε κάποια σχέση αυτό...

(ΚΜ) Ορίστε;

(ΝΣ) ... μετά τα δεκαεννιά σας;

(ΚΜ) Συνέχισε, η σχέση, βέβαια, συνέχισε. Και μπορούσα να την είχα... είχαμε παντρευτεί, αλλά πήρε μετάθεση ο πατέρας της, που ήτανε δημόσιος υπάλληλος, για τη Θεσσαλονίκη και χάσαμε τα ίχνη ο ένας με τον άλλον. Κι έτσι... Πάντως δεν θα το ξεχάσω ποτέ αυτό το φλερτ. Αυτόν τον έρωτα. Ήτανε κάτι το καταπληκτικό.

(ΝΣ) Στα πάρτι;

(ΚΜ) Ορίστε;

1:05:42 Στα πάρτι οι «Καρχαρίες» και «Η κοπέλα είναι κατειλημμένη!»

(ΝΑ) Στα πάρτι; Ο χορός που ερχόσασταν πιο κοντά.

(ΚΜ) Στα πάρτι, ο χορός ήτανε, ο χορός εκεί πέρα, βασικά, πολύ σπανίως, να .. η ντάμα καθότανε. Γιατί συνήθως ήμαστε δέκα με δώδεκα, ίσως και δεκαπέντε αγόρια και έξι, επτά κορίτσια. Σ' αυτό το στίλ. Σιγά, σιγά όμως αυτό άρχισε κάπως να ισορροπεί. Αρχίσανε να τις αφήνουν και τις κοπέλες όταν κάποτε θεώρησαν ότι μεγάλωσαν, κι έτσι ήμαστε περίπου μισοί μισοί, ώσπου πήγαινε ο καθένας με τη ντάμα του πια. Κι ήτανε κάπως διαφορετικά τα πράγματα. Όταν, λοιπόν, εμείς πηγαίναμε με τις ντάμες μας και ερχόντουσαν «οι καρχαρίες», όπως τους λέγαμε, εκείνοι οι οποίοι δεν είχανε ντάμα, όταν λοιπόν πήγαινε κανείς απ' τους «καρχαρίες» να χορέψει δεύτερη και τρίτη φορά τη ντάμα μας, τον πλησιάζαμε κάνα δυο, τρεις, τον βάζαμε στη μέση και του λέγαμε «Κοίταξε, όχι πολλά-πολλά! Εδώ πέρα η κοπέλα είναι «κατειλημμένη!» [Γέλια] Και... έστριβε!

(ΝΣ) Τι χορούς χορεύατε;

(ΚΜ) Ορίστε;

1:06:48 Οι χοροί που χόρευαν. Έτσι έχασε το γραμμόφωνο.

(ΝΑ) Τι χορούς, τι μουσική...

(ΚΜ) Ταγκό, βαλς, βαλς εζιτασιόν, ε,ε,... πώς το λένε, ε,ε, αυτά ήτανε πριν έρθει το μάμπο και η σάμπα και η ρούμπα. Ε, μετά ήρθανε και αυτά και χορεύαμε μάμπο, σάμπα, ρούμπα, ε,ε, και μετά ήρθε το σουίνγκ. Στο σουίνγκ πλέον, εκεί πέρα ήταν το κάτι άλλο. Δηλαδή, έφευγε, δηλαδή, το παπούτσι και κατέβαζε τον πολυέλαιο! Τέτοιο πράγμα. Το σουίνγκ. Μετά ήρθε το ρο εν ρολ και έγινε η εξέλιξη. Πάντως το..., το πώς το λένε, το γραμμόφωνό μου, οι παλιοί Χαλανδραίοι φίλοι μου το θυμούνται ακόμα. Και μου λένε «Το 'χεις;» Λέω... [Γέλια]... δυστυχώς ήταν ένα απ' τα εγκλήματα της μητρός μου. Το έγκλημα της μητρός μου ήτανε ότι γύρισα μια μέρα και μου λέει «Ξέρεις...» λέει «... έδωσα ορισμένη παλιατζούρα στον παλιατζή...» Μεταξύ των οποίων είχε δώσει και το γραμμόφωνο. Και τράβαγα τα μαλλιά μου. «Γιατί βρε Νιόνια, γιατί μου το 'κανες αυτό το κακό, προς Θεού, εγώ το ήθελα, ήταν η ανάμνησή μου...» «Ελα καημένε, εκεί πέρα,

μη δένεσαι με τα πράγματα! Με τους ανθρώπους να δένεσαι!» Ήταν αυτή η αρχή της μητέρας μου. Κι έτσι έχασα το γραμμόφωνο. Πάντως έχω ορισμένους δίσκους από εκείνους εκεί πέρα και τώρα τους έχω βάλει σε «στικ». Τους έχω γράψει και άμα ακούς και τη μουσική μου είναι όλη παλιά μουσική. Πάρα πολύ με τα παλιά τραγούδια είμαι δεμένος. Πάρα πολύ.

1:08:35 Οι σχέσεις του με τους φίλους εκείνης της εποχής.

(NA) Από τους φίλους της εποχής εκείνης έχετε ακόμα...

(KM) Έχουμε ακόμα, βεβαίως έχουμε. Έχουμε. Όσοι ακόμα υπάρχουνε, γιατί δυστυχώς πολλοί έχουνε φύγει. Πολλοί έχουνε φύγει... Και φίλοι αγαπημένοι και τα λοιπά. Πάντως είμαστε, δηλαδή, όταν, πώς να σας το πω... αδέρφια μου! Εκείνης της εποχής είναι αδέρφια μου. Με τον Τόλη τον Γραικό, ας πούμε, όταν βλεπόμαστε, αγκαλιαζόμαστε και φιλιόμαστε, μπορώ να σας πω, και δυο φορές την εβδομάδα. Να ιδωθούμε σ' αυτό το στικ. Και τους άλλους τους παλιούς φίλους εκεί πέρα, όλους, όσοι ζούνε τουλάχιστον ακόμα, γιατί, όσο να 'ναι, η ηλικία έχει...

(NA) Απώλειες.

(KM)... αφαιρέσει αρκετούς. Με αποτέλεσμα... και τις παλιές φίλες, επίσης, όταν βλέπουμε. Πόσες φορές βλέπω, ας πούμε, τώρα τελευταία είχα δει τη Μαρία τη Φουρτούνη στο δρόμο και χάρηκα τόσο πολύ που την είδα! Ή και άλλες παλιές... συμμαθήτριες και φίλες, όταν τις βλέπω στο δρόμο ανοίγει η καρδιά μου. Γιατί, αυτομάτως, τις μεταφράζω σ' εκείνο που ήταν τότε. Έτσι είναι. Όπως κι αυτές με μεταφράζουνε σ' εκείνο που ήμουνα τότε.

(NS) Θέλετε να κάνουμε ένα διάλειμμα τώρα;

(KM) Δεν τελειώσαμε ακόμα;

(NA) Όχι.

(KM) Α, αν θέλετε κάνουμε. Εντάξει, να κάνουμε.

(NA) Να ολοκληρώσουμε αυτή την ενότητα της εποχής εμφυλίου;

(KM) Ο,τι θέλετε!

(NS) Κάπως έτσι!

(KM) Εγώ είμαι στη διάθεσή σας.

(NA) Είστε στη διάθεσή μας. Ωραία. Θέλουμε να ρωτήσουμε κάτι ειδικά γι' αυτή την εποχή;

(NS) Νομίζω όχι, τώρα.

1:10:21 Στον Εμφύλιο και τα δύο στρατόπεδα είχανε χρησιμοποιήσει πολύ τη νάρκη. Είχε σκοτωθεί κόσμος και κοσμάκης. Ο ΕΛΑΣ και το ΕΑΜ χρησιμοποιούσαν γερμανικές νάρκες (περιγραφή). Ήξερε να τις απασφαλίζει.

(NA) Αν θυμηθείτε κάτι ακόμα γι' αυτή την εποχή..., μας είπατε πάρα πολλά και πολύ ενδιαφέροντα...

(KM) Τι να θυμηθώ άλλο... τι να θυμηθώ... Α! Να θυμηθώ τις νάρκες! Στον Εμφύλιο και τα δύο στρατόπεδα είχανε χρησιμοποιήσει πολύ τη νάρκη. Βάζανε, ναρκοθετούσανε πολύ μεγάλες περιοχές με αποτέλεσμα είχε σκοτωθεί κόσμος και κοσμάκης. Κυρίως χρησιμοποιούσανε γερμανικές οι, οι, ο ΕΛΑΣ και το ΕΑΜ, χρησιμοποιούσανε Γερμανικές νάρκες, τις οποίες είχανε βρει, λεγόμενες *telermein*, *teler* είναι το καπέλο, το μπερέ, και ήτανε πλατιές αυτές και είχανε στη μέση τον επικρουστήρα. Αυτές οι νάρκες είχανε μέσα κορντίτη. Μια εκρηκτική ύλη, η οποία ήτανε σαν κίτρινο μπαμπάκι. Και ο ειδικός να τις απασφαλίζει και να τις αδειάζει ήμουν εγώ. Ερχότανε κόσμος και κοσμάκης και μου 'φερνε τις *telermein*, φυσικά κρυφά απ' τη μητέρα μου και τα λοιπά και τα λοιπά και τα λοιπά...

1:11:40 Το υλικό της νάρκης το χρησιμοποιούσαν ή για πλάκα ή για ψάρεμα στο Μάτι.

(NA) Σε τι ηλικία; Παιδάκι.

(KM) Από δεκατεσσάρων μέχρι δεκαέξι, εκεί γύρω, αυτά τα δύο χρόνια. Μου φέρνανε λοιπόν, και ήξερα πώς να τις απασφαλίζω, να βγάλω τον επικρουστήρα και μετά είχα ένα κουταλάκι, το οποίο το είχα κάνει γωνία το κουταλάκι και με το κουταλάκι αυτό τις άδειαζα. Αυτόν τον κορντίτη τον χρησιμοποιούσαν και τον χρησιμοποιούσα ή για πλάκα, δηλαδή βάζανε εκεί πέρα σε κουτιά από κονσέρβα λίγο κορντίτη, ένα φυτιλάκι από κορδόνι παπουτσιών και το ανατινάσσαμε, έτσι για πλάκα και τα λοιπά ή για ψάρεμα. Σε μεγαλύτερα κουτιά από κονσέρβα γάλακτος, πηγαίναμε εκεί πέρα, του κάναμε μια τρύπα, την οποία μετά την απασφαλίζαμε, βάζαμε μέσα κορντίτη, βάζαμε το φυτίλι και πηγαίναμε με τη βάρκα και όταν βλέπαμε συγκέντρωση...

(NA) Πού πηγαίνατε;

(KM) Στο... Μάτι. Κυρίως στο Μάτι. Των Χαλανδραίων το θέρετρο ήταν το Μάτι. Να το ξέρετε αυτό! Πηγαίναμε, λοιπόν, στο Μάτι, εκεί πέρα, παίρναμε τη βάρκα, ανοιγόμαστε έξω, βάζαμε λοιπόν, όταν, λοιπόν, έφτανε εκεί πέρα για να σκάσει, το πετάγαμε στη θάλασσα, έσκαγε αυτό μες στη θάλασσα και μετά τα ψάρια που σκοτωνόντουσαν ανεβαίναμε πάνω και με μια απόχη τα μαζεύαμε. Λοιπόν... Ήμαστε διάλοιοι, είναι η αλήθεια. Θα σας πω το εξής χαρακτηριστικό. Ένας οικογενειακός μας φίλος, ο οποίος έφυγε για την Αμερική όταν εγώ ήμουνα γύρω στα δεκαπέντε, στη βράση δηλαδή της μούρλιας μου, και ξαναγύρισε μετά από ορισμένα χρόνια, τότε είχε πεθάνει η θεία μου η Πηγή και η μητέρα μου φορούσε μαύρα. Όταν πήγε λοιπόν και την είδε μαυροντυμένη, πήγε και τη ρώτησε «*Νιόνια μου, τι κάνεις; Καλά είσαι, χρυσή μου;*» «*Καλά!*» «*Ο... Κωστάκης...;*» Λέει «*Μια χαρά είναι...*» λέει «*... τώρα είναι στο πανεπιστήμιο ...*» και τα

λοιπά. «Αχ, δόξα τω Θεό, σε είδα με μαύρα και θυμάμαι τι τρελό ήταν!» [Γέλια] «Και ζει!» Τέτοιο πράγμα! Α, και δεν ήμουν μόνο εγώ.

1:14:01 Ο πετροπόλεμος στα οικόπεδα της Τράπεζας με ομάδες από το «Αμπελάκι» και τον Συνοικισμό.

(ΚΜ) Όλοι εκείνη την εποχή, γιατί εκτός των άλλων είχαμε και τον πετροπόλεμο! Έχετε ακούσει για τον πετροπόλεμο; Τότε ήμασταν χωρισμένοι, ήτανε η ομάδα, η οποία ήτανε η μεγάλη ομάδα που ήτανε, ξέρω 'γω, «της Τράπεζας», όπως το λέγαμε, που ήταν από 'κει πέρα που ήταν παλιά η Τράπεζα, εδώ πέρα που είναι... ξέρετε!

(ΝΣ) Είχανε πάρει οικόπεδα σ' αυτή την περιοχή.

(ΚΜ) Ήταν οικόπεδα εκεί πέρα της Τράπεζας, ήτανε η ομάδα η δική μας επάνω, Βούλγαρης, Καλόσακας, Αχιλλέας και τα λοιπά, και ήτανε και μια τρίτη ομάδα, η οποία ήταν του Συνοικισμού. Και πολλές φορές δίναμε ραντεβού στα... στο «Αμπελάκι» όπως λέγεται, το «Αμπελάκι» είναι που είναι η Μαρμαριώτισσα, από πίσω ήταν ένα τεράστιο αμπέλι και άλλα πλατώματα. Από εκεί πηγαίναμε στα πλατώματα και παίζαμε πετροπόλεμο. Όλοι φορούσαμε κράνη γερμανικά στο κεφάλι. Εγώ είχα ένα κράνος το οποίο δεν είχε από μέσα, δεν μπορούσα να το σφίξω πολύ. Ήταν τόσο μεγάλο που όταν γύριζα το κράνος έμενε έτσι. [Γέλια]

1:15:17 Τα πράγματα που πήραν από τις αποθήκες των Γερμανών. Ο τραυματίας μεταφέρθηκε στο Αρσάκειο που τότε ήταν νοσοκομείο. Το κυνήγι πουλιών με τη σφεντόνα.

(ΝΣ) Πού τα βρίσκατε αυτά τα κράνη;

(ΚΜ) Όταν φύγανε οι Γερμανοί μπήκαμε μέσα στις αποθήκες των Γερμανών και όλοι παίρναν, θυμάμαι, ραδιόφωνα, παίρνανε, ξέρω 'γω τέτοια πράγματα, κι εγώ πήρα ένα Λούγκερ πιστόλι, ένα... πώς το λένε, μία ξιφολόγη, δύο κράνη, και μια ασφυξιογόνο μάσκα. Αυτά ήταν που έκλεψα εγώ από τους... των Γερμανών. Λοιπόν είχα το κράνος μου εκεί πέρα και πηγαίναμε, λοιπόν, και παίζαμε πετροπόλεμο... Ο πετροπόλεμος, φυσικά, είχε και τα θύματά του. Αλλά συνήθως όχι, δεν ήταν μεγάλα τα τραύματα γιατί ήτανε για το σώμα. Μια μέρα ένας έφαγε μια πέτρα άσχημη, εδώ πέρα, και παρ' ολίγο να σκοτωθεί, και δεν είχαμε πώς να τον νοσηλεύσουμε, και τότε στο Αρσάκειο ή στο Κολλέγιο, δεν θυμάμαι, είχε γίνει στρατιωτικό νοσοκομείο των Άγγλων. Ήταν ακόμα οι Άγγλοι εδώ. Και τον πήραν με ένα καρότσι, απ' αυτά που κάνανε τις μεταφορές, ξέρετε, με το... τις ρόδες, τον βάλανε επάνω και τον πήγαμε τρέχοντας εκεί πέρα στους Άγγλους, και τον αφήσαμε και ευτυχώς έγινε καλά. Τότε λιγάκι κάπως μάζεψε το πράγμα του πετροπόλεμου. Τότε ο πετροπόλεμος ήτανε στο φόρτε του, ο πετροπόλεμος. Μετά είχε αρχίσει το κυνήγι. Το κυνήγι με τη σφεντόνα. Πηγαίναμε στο λόφο που είναι στην Αγία Παρασκευή, που είναι ο Αη Γιάννης ο Κυνηγός, που εκεί πέρα είχε πάρα πολύ κυνήγι μικρών πουλιών, που μπορούσαμε να κτυπήσουμε με τη σφεντόνα και με σκάγια. Και πηγαίναμε εκεί και χτυπάγαμε, με σκάγια ή με..., πώς τις λένε, με πετρούλες, τις οποίες μαζεύαμε. Και οι περισσότεροι κυκλοφορούσανε με μία

σφεντόνα κρεμασμένη εδώ. Όταν βγαίναμε έξω με τη σφεντόνα κρεμασμένη εδώ, όλες οι γάτες της γειτονιάς εξαφανιζόντουσαν.

(NA) Γιατί;

(KM) Γιατί άμα δεν βρίσκαμε τίποτε άλλο, ρίχναμε και σε καμιά γάτα! Τι άλλο μπορώ να θυμηθώ από τις τρέλες εκείνης της εποχής; Α! Μετά ήτανε, όταν έλεγα «η γειτονιά μου», η γειτονιά μου τότε ήτανε: Προς Βορράν ήτανε το μοναστήρι της Πεντέλης, προς Νότον ήταν ο Ερυθρός Σταυρός το νοσοκομείο, προς Δυσμάς ήταν τα Τουρκοβούνια και προς Ανατολάς ο Αη Γιάννης ο Κυνηγός. Αυτή ήταν η γειτονιά μου!

(NA) Με τα πόδια!

1:17:48 Σάκα στο δημοτικό, στο γυμνάσιο ένα ...αυτό στην κωλότσεπη ή κανένα βιβλίο ρολό και στο χέρι. Κυριακή στο Κατηχητικό. Είχαμε ελευθερία από τα σπίτια μας.

(KM) Βέβαια! Όχι μόνο η δική μου, όλων! Τριγυρνάγαμε τότε σαν τρελοί! Δηλαδή, πώς να σας το πω! Όταν..., δεν ξέρω είχαμε μία ελευθερία την οποία τα καινούργια παιδιά δεν την είχανε! Δεν είχαμε και τόσα πολλά μαθήματα. Μετά αρχίσαν τα βάλε γαλλικά, βάλε αγγλικά, βάλε ιταλικά και μας φλομώσανε... Τότε δεν είχαμε τέτοια πράγματα. Είχαμε εκεί πέρα στο σχολείο όταν πηγαίναμε, μέχρι το δημοτικό παίρναμε σάκα. Από 'κει και πέρα στο γυμνάσιο να εμφανιστείς με σάκα ήτανε ολόκληρη..., δηλαδή σε παίρνανε στο ψιλό. Συνήθως ήταν ένα αυτό... στην κωλότσεπη και τα λοιπά ή κανένα βιβλίο ρολό και στο χέρι. Σ' αυτό το σιλ. Δεν είχαμε πολλά μαθήματα. Δεν είχε πολύ, δηλαδή. Δεν θυμάμαι πολλές ώρες να διαβάζω. Είχαμε πολλές ώρες ελεύθερες. Και είχαμε και μια ελευθερία από τα σπίτια μας. Φεύγαμε, να πούμε την Κυριακή, φεύγαμε το πρωί και γυρνάγαμε το βράδυ, τέτοιο πράγμα. Α! Ξέχασα το κατηχητικό! Στις 10 η ώρα χτύπαγε πέντε φορές η καμπάνα. Κα-τη-χη-τι-κό! Οπότε τότε πηγαίναμε στο κατηχητικό! Και πηγαίναμε πολλά παιδιά. Να σκεφτείς ότι πολλές φορές γινόντουσαν δύο φορές μαθήματα κατηχητικού. Στις δώδεκα και μετά στη μία.

(NA) Στην εκκλησία.

(KM) Στην εκκλησία. Στον Άγιο Νικόλαο. Γέμιζε ο Άγιος Νικόλαος από παιδιά!

(NA) Τις Κυριακές.

(KM) Ορίστε;

(NA) Τις Κυριακές.

1:19:15 Είχε πάει στις Χριστιανικές Φοιτητικές Ομάδες, θεωρεί τον εαυτό του Χριστιανό, ακόμα εκκλησιάζεται. Το έχει μεταδώσει και στα παιδιά του αν και δεν έχουν καμία σχέση.

(KM) Τις Κυριακές, βέβαια. Λοιπόν... και οφείλω να ομολογήσω ότι με είχε πολύ επηρεάσει το κατηχητικό τότε γιατί μετά που έγινε φοιτητής είχα πάει στη ΧΦΕ,

Χριστιανικές Φοιτητικές Ομάδες, και ακόμα εκκλησιάζομαι και μπορώ να πω ότι θεωρώ τον εαυτό μου όχι Χριστιανό, όχι είναι μια λέξη πολύ τραβηγμένη, απλώς ότι συγκινούμαι από την Λειτουργία, από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Συγκινούμαι. Κι έχω κρατήσει ορισμένα και τα έχω μεταδώσει και στα παιδιά μου, ευτυχώς. Τα εγγόνια μου μού 'χουνε ξεφύγει. Αυτά δεν έχουνε καμία σχέση, δυστυχώς, είναι κάτι το φοβερό το πράγμα. Λοιπόν... είχαμε και το καθηγητικό το οποίο πηγαίναμε, και μετά εξαφανιζόμαστε! Πολλές φορές γύριζα το βράδυ για να φάω. Κι έτρωγα και το μεσημεριανό και το βραδινό. Τα κορίτσια, όταν βγαίναμε έξω, ήτανε οι παρέες με τα κορίτσια, που πιανόντουσαν αγκαζέ, τρεις, τέσσερις, πέντε μαζί και πηγαίνανε πάνω-κάτω και τ' αγόρια τα οποία πηγαίνανε, όχι αγκαζέ, βέβαια, αλλά πηγαίνανε έτσι.

1:20:35 Το καπέλο του γυμνασίου. Κουρεμένοι «εν χρω». Οι παιδονόμοι του Δήμου Χαλανδρίου. Ο ένας τις «μάζεψε» και παραιτήθηκε και τον άλλον τον «λαδώναμε» με λίγο ουζάκι.

(ΚΜ) Και εκείνο το οποίο μας είχε ενοχλήσει πολύ εκείνη την εποχή, ήτανε το γεγονός ότι ήμασταν αναγκασμένοι να φοράμε το καπέλο του γυμνασίου. Γιατί, πρώτα απ' όλα ήμασταν κουρεμένοι αρκετά, αν όχι «εν χρω», πάντως αρκετά, δεν είχαμε μαλλί, και δεύτερον ήταν υποχρεωτικό. Όταν σε έβλεπαν έξω να κυκλοφορείς, να σας δείξω φωτογραφίες εκείνης της εποχής, ήμουν με το..... [Ανεβάζει τον τόνο της φωνής του] Μακρύ παντελόνι, συνοδεύω τη μητέρα μου και φοράω το καπέλο! Του γυμνασίου! Τέτοια πράγματα! Το καπέλο του γυμνασίου ήτανε... το φοράγαμε αλλά το φοράγαμε όταν πηγαίναμε προς Πλατεία και τα λοιπά. Όταν πηγαίναμε προς αλλού, είχαμε τ' όνομά μας από μέσα και σταματάγαμε σε κάποιο σπίτι φίλου και αφήναμε τα καπέλα και φεύγαμε. Και μετά ξαναγυρίζαμε και τα παίρναμε και ξαναγυρίζαμε στο σπίτι. Πάντως, να βγεις στην Πλατεία χωρίς καπέλο γυμνασίου, ήτανε... κορώνα-γράμματα το 'παιζες. Γιατί έτσι και σε πετύχαινε ο καθηγητής έξω και σε έγγραφε, την είχες άσχημα. Ένα διάστημα στην αρχή, είχε έρθει ένας Γυμνασιάρχης εδώ πέρα, ο οποίος ήτανε πολύ αυστηρός. Και είχε βάλει, είχε συνεννοηθεί με τον Δήμαρχο και είχε βάλει δύο παιδονόμους. Οι οποίοι κυκλοφορούσαν στο Χαλάνδρι και επέβλεπαν τα παιδιά. Έλα όμως που εκείνη την εποχή εμείς πια είχαμε ανατρέψει και δεν σηκώναμε τέτοια. Και τον έναν παιδονόμο τον παρασύραμε στο ρέμα και τις μάζεψε... [ήχος κινητού] ... οπότε παραιτήθηκε κι έφυγε, τον δε άλλον τον «λαδώναμε». Ξέραμε ότι του άρεσε το ουζάκι. Κάναμε λοιπόν σουρμαγιά, μαζεύαμε, του παίρναμε ένα μπουκαλάκι ουζάκι, του το δίναμε στο πλάι, έφευγε και μας παράταγε ήσυχους. Κι έτσι γλιτώναμε από τον παιδονόμο. Αλλά ήταν, σας λέω, η..., η... , πώς τη λένε, κυρίως οι γυμνασταί ήταν πολύ αυστηροί στο θέμα του καπέλου. Τι στο καλό τους έπιανε μ' αυτό το καπέλο; Αλλά έτσι και σε βλέπανε χωρίς καπέλο... Ε, αυτό έγινε από την πρώτη γυμνασίου, τρίτη την λέγαμε, πρώτη γυμνασίου, ας πούμε, απ' την πρώτη γυμνασίου ήτανε το καπέλο μέχρι και την πέμπτη. Εβδόμη και ογδόη, μμμ! Το φοράγαμε και δεν το φοράγαμε. Δηλαδή, πώς να σας το πω, εκεί πέρα ήτανε πιο δύσκολα, πιο... τα πράγματα. Θα σας δείξω μετά φωτογραφίες μου ...

(ΝΣ) Βεβαίως.

(ΚΜ) ... με το καπέλο, να δείτε δηλαδή μέχρι ποιας ηλικίας ήμουνα με καπέλο γυμνασίου! Όχι μόνο εγώ! Ήμασταν όλοι!

1:23:20 Η ποδιά για τις κοπέλες. Όταν άκουσα ότι καταργήθηκε εγώ έβαλα τα κλάματα!

(ΚΜ) Οι δε κοπέλες, η ποδιά. Την οποία, ειλικρινά, τη νοσταλγώ και ανάθεμα σ' αυτούς που την καταργήσανε. Ήτανε τότε, ήτανε το εξής καλό είχε η ποδιά. Πρώτον, δεν φαινότανε, ας πούμε οι κοινωνικές τάξεις. Γιατί τώρα, η μία φοράει Σανέλ, ξέρω 'γω, και η άλλη φοράει, ξέρω 'γω οτιδήποτε, και μία κοκορεύεται, η άλλη δεν κοκορεύεται, ιδίως τα κορίτσια, αλλά και τ' αγόρια. Τότε τ' αγόρια ήμασταν συνήθως ντυμένα κανονικά, με τα αυτά μας, αλλά όχι εξεζητημένα πράγματα, τα κορίτσια όμως ήταν με την ποδιά τους, και ήταν όλες, πώς να σας το πω, υπήρχε μία κοινωνική ισότητα, είχε αυτή η ποδιά. Και ταυτοχρόνως μας άρεσε πολύ. Δεν ξέρω, το 'χω συνδέσει με τόσο ρομαντικές στιγμές την ποδιά, που είμαι λιγάκι ευσυγκίνητος. Όταν άκουσα ότι καταργήθηκε εγώ έβαλα τα κλάματα! [Γέλια] Τέτοιο πράγμα. Δηλαδή με ενόχλησε πάρα πολύ όταν καταργήθηκε η ποδιά!

(ΝΑ) Μάλιστα.

(ΚΜ) Και πηγαίνανε, λοιπόν, και στη βόλτα και την Κυριακή ακόμα, φοράγανε την ποδιά! Και κάνανε τη βόλτα πάνω κάτω με τις ποδιές τους και 'μεις με τα καπέλα μας και βλεπόμαστε, σταματάγαμε... Πηγαίναμε εκεί πέρα, καθόμασταν λίγη ώρα συζητάγαμε, χωριζόμαστε, ξαναγουρίζαμε, ξανασυναντιόμαστε, ξανασυζητάγαμε, ξαναφεύγαμε, ξαναγουρίζαμε, αυτό μπορούσε να γίνει, μάλλον πηγαίναμε στη βόλτα κατά τις εννιά η ώρα το πρωί και μαζευόμασταν κατά τις μία η ώρα στο σπίτι μας. Αυτό ήταν η βόλτα μας εκεί πέρα. Πολύ παπούτσι χαλάσαμε. [Γέλια] Πολύ!

1:25:09 Στους κινηματογράφους. Στις ταβέρνες ακόμα και μέσα στην Κατοχή. Η ταβέρνα ήτανε η «Αγορά της αρχαίας Αθήνας»

(ΝΑ) Κινηματογράφο πηγαίνατε;

Πώς, βεβαίως, πηγαίναμε! Είχε τότε ο Δούρος, είχε ανοίξει την «Τιτάνια». Πηγαίναμε, λοιπόν, στην «Τιτάνια»... Και επειδή η μητέρα μου ήτανε φίλοι με τον γερο-Δούρο, μου είχε δώσει εμένα «ελευθέρας». Και δεν είχα χάσει ούτε ένα φίλμ. Γιατί είμαι σινεφίλμ, πλέον. Αν δείτε, δηλαδή, το τι..., πώς το λένε, παλιές ταινίες και κακό έχω, θα μείνετε έκθαμβες! Κυριολεκτικά! Δεν μου 'χει μείνει ούτε μία ταινία, δεν είχε παίξει, δηλαδή, η «Τιτάνια» μία ταινία την οποία να μην την δω. Τότε, λοιπόν, μαζευόμαστε, ιδίως όταν ήτανε έργο καουμπόικο, και τα λοιπά και τα λοιπά..., μαζευόμασταν όλη η κλίκα εκεί, στα μουσικοχορευτικά ήμουν από τους λίγους που πήγαινα. Τα θεωρούσαν οι άλλοι..., τα σνόμπαραν. Εμένα όμως μου άρεσαν τα μουσικοχορευτικά και πήγαινα. Κι έτσι, ας πούμε λατρεύω τη Σέρλει Τεμπλ, θυμάμαι, ας πούμε τον... Τζιν Κέλυ, τον Φρέντ Άστερ, Ντζίντζερ Ρόντζερ, όλους αυτούς, ήτανε θεοί της εποχής μου. Κυριολεκτικά. Και ήτανε η βασική μας διασκέδαση εκείνη την εποχή, μέχρι που αρχίσαμε δειλά, δειλά, το ταβερνάκι...! Και στην ταβερνούλα πηγαίναμε, και πίναμε το κρασάκι μας και καμιά

φορά οι ταβερνιάρηδες δεν μας δίνανε. Και να θέλαμε, δηλαδή, λίγο περισσότερο κρασί, δεν μας το δίνανε. Πηγαίναμε εκεί πέρα, κάναμε το ρεφενέ μας, μαζεύαμε ότι λεφτούλια είχαμε, μας δίνανε εκεί και τα λοιπά... Α! Ήθελα να σας πω και το εξής. Προς τα τελευταία χρόνια της Κατοχής είχε ανθίσει πολύ η ταβέρνα. Τότε ο κόσμος ήθελε λιγάκι να βγει, να μαζευτεί, να δει ό,τι μπορούσε. Και, εδώ στην οδό Αποστολοπούλου... Α! Αποστολόπουλος λεγότανε ο, ο, πώς τον λένε, ο Αεροπαγίτης με τη μητέρα μου, που σας είπα. Λοιπόν! Στην οδό Αποστολοπούλου ήταν εδώ πέρα μία ωραία ταβέρνα, υπήρχε η ταβέρνα επάνω στην Πλατεία Δούρου, δύο ταβέρνες ήτανε...

(ΝΑ) Το γουρουνόπουλο!

(ΚΜ) Το γουρουνόπουλο και τα λοιπά, και υπήρχανε και κάτι άλλα κουτουκάκια που πηγαίναμε και πηγαίναμε εκεί πέρα λοιπόν, και ό,τι είχαμε και τα λοιπά, στη δε Κατοχή υπήρχανε δυο, τρεις ταβέρνες εδώ στο Χαλάνδρι, και το βράδυ βγαίναμε. Πηγαίναμε νωρίς, βέβαια, αλλά και δεν καθόμασταν σε ένα τραπέζακι, συνήθως λέγαμε «Ένωσέ μας το τραπέζι!» «Α! Ελάτε εδώ, ελάτε εδώ! Κυρ Νίκο, βάλε μας κι άλλο τραπέζι εδώ!» και μαζευόμασταν πολλοί για να ιδωθούμε με τους ανθρώπους, να ανταλλάξουμε ιδέες. [Χαμηλώνει τη φωνή του συνωμοτικά] «Άκουσες τι είπε το ραδιόφωνο; Πήραν την Καζέρτα!. Σοβαρά; Την πήραν την Καζέρτα; Επιτέλους. Τώρα θα προχωρήσουνε προς τα πάνω, πάνε για, πώς το λένε, πάνε για Αλεξάνδρεια...!» Οι Άγγλοι. Παρακολουθούσαμε. «Είδες εκεί πέρα; Την έχουνε πάθει άσχημα από το Στάλινγκραντ! Τους έχουνε κόψει, μην πω τώρα, οι Ρώσοι». Εκεί πέρα, εκεί πέρα στην ταβέρνα με του ψου, ψου, ψου ανταλλάσανε, ο καθένας είχε ακούσει, ό ένας είχε ακούσει Λονδίνο, ο άλλος είχε ακούσει, ξέρω 'γω, άλλο εκεί πέρα και ανταλλάσαμε, ανταλλάσανε, οι μεγάλοι, φυσικά, ειδήσεις! Το τι είχε ακούσει ο καθένας. Η ταβέρνα, λοιπόν, εκεί πέρα, είχε γίνει όπως παλιά ήτανε, ας πούμε, η αγορά στην αρχαία Αθήνα. Εκεί πέρα, λοιπόν, μεταδιδόντουσαν τα νέα. [Ακατάληπτο] «Έμαθες μωρέ, ο κυρ Νίκος, ο κυρ Νίκος μωρέ της Νικόλαινας ο άντρας, δεν τον θυμάσαι, εκεί πέρα, ας τα κομμάτια, πέθανε!» «Τι πέθανε, τι έπαθε;» «Φυματίωση, τον πήρε που να πάρει η ευχή να πάρει...» «Α, μωρέ καλά που μας το 'πες, έχει αφήσει τρία ορφανά, να τους πάμε κάτι!» Και τι, το μαθαίναμε από κει πέρα και πηγαίναμε εμείς στου κυρ Νίκου το σπίτι, να δώσουμε τα συλλυπητήριά μας, τη Νικόλαινα να την βοηθήσουμε... όσο μπορούσαμε. Γινόταν έτσι δηλαδή, μια κάποια «camaraderie» υπήρχε, δηλαδή, πάνω σ' αυτό. Μετά όταν μεγαλώσαμε εμείς πηγαίναμε στην ταβέρνα και πράγματι εκεί πέρα γινότανε σύσφιξη. Ήτανε περισσότερο, δηλαδή, πραγματικά ήτανε σαν τα συμπόσια των αρχαίων. Δεν πηγαίναμε τόσο πολύ για να πιούμε ή για να φάμε. Πηγαίναμε για να τα πούμε και μετά ν' ανταλλάξουμε κουβέντα, και... να τραγουδήσουμε. Το τραγούδι ήταν το κάτι άλλο! Το τραγούδι ήταν το κάτι άλλο!

1:29:40 Η συνάντηση με τον συνθέτη με αφορμή ένα τραγούδι του.

(ΚΜ) Κι έχω μιαν ανάμνηση απ' αυτό. Όπως σας είπα, είχα δίσκους του πατέρα μου, παλιούς, μεταξύ των οποίων είχα και κάτι δίσκους του Επιτροπάκη. Ένας δίσκος του Επιτροπάκη, ο οποίος μου άρεσε πολύ, ήταν ένας που έλεγε «Είναι η γυναίκα ένα λουλούδι που ρίχνει γύρω γλυκιά ευωδιά, είναι ουράνιο, θείο τραγούδι, για κάθε άντρα

που έχει καρδιά.» Αυτό το τραγούδι μου άρεσε πάρα πολύ. Κι επειδή είχα καλή φωνή, ήμουνα και στον αριστερό ψάλτη και σε χορωδίες και τα λοιπά, ένα βράδυ, λοιπόν, είχαμε πάει σε μία ταβέρνα, και το τραγουδήσα. Και σε μια στιγμή, βλέπω απ' την άλλη μεριά, απ' της άκρης της ταβέρνας, να έρχεται τρέχοντας, ένας κοντόχοντρος, στρουμπουλός κύριος, ο οποίος να έρχεται κεί πέρα [Μιμείται τη φωνή του αγνώστου κυρίου] «Αχ! αγόρι μου, Άσε με να σε φιλήσω!» Εγώ τραβήχτηκα. Λέει «Τι! Ποιανού είναι αυτό το τραγούδι, ξέρεις;» «Ναι!» λέω «Του Νίκου του Επιτροπάκη!»⁽¹⁾ «Μα εγώ είμαι!» [Γέλια] «Και το 'γραψα όταν ήμουν αρραβωνιασμένος με τη γυναίκα μου!» Αχ, ο Επιτροπάκης, βαχ ο Επιτροπάκης, και να 'ρθει μετά και η κυρία Επιτροπάκη «Αγόρι μου! Τι μας θύμησες! Μας τραγούδησες το τραγούδι!» Τέλος πάντων έμεινε εκεί το πράγμα, πάμε μετά να πληρώσουμε εκεί πέρα και μας λέει ο ταβερνιάρης «Πληρωμένα από τον κύριο Επιτροπάκη.» [Γελάει] Όταν ξαναπήγαινα σ' αυτήν την ταβέρνα μου λέγανε οι άλλοι «Μάθε κανένα του Επιτροπάκη, ρε συ, μπας κι είναι εκεί πέρα να πληρώσει!» και μάθαινα κάποιο άλλο τραγούδι και κάνα δυο φορές τον πετύχαμε! «Αχ! Αγόρι μου!» [Γέλια] Με τον Επιτροπάκη...

(ΒΣ) Πάνω σ' αυτό να σας ρωτήσω. Υπήρχε χορωδία τότε στο Γυμνάσιο, υπήρχε χορωδία του Γυμνασίου, συμμετείχατε εσείς σ' αυτή;

(ΚΜ) Όχι! Δεν συμμετείχα επισήμως στη χορωδία. Για το λόγο ότι τις ώρες που ήτανε να γίνουνε τα μαθήματα της χορωδίας και να τραγουδήσει η χορωδία, εμένα η μητέρα μου είχε τη μανία ότι «Κοίταξε να δεις, τώρα που πλέον απελευθερωθήκαμε και τα λοιπά, θα σου χρειαστούν οι ξένες γλώσσες!» Με αποτέλεσμα έκανα αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά. Είχα τα μαθήματα του σχολείου, είχα και τις γλώσσες, τις οποίες μάθαινα, τις δύο απ' αυτές τις μάθαινα σε ιδιαίτερα μαθήματα, στην τρίτη πήγαινα στην Αθήνα κι έκανα μαθήματα, με αποτέλεσμα, δεν είχα ώρα. Από 'κει και πέρα έλεγα γιατί, για ποιο λόγο να έχει μόνο είκοσι τέσσερεις ώρες η ημέρα! Δεν με φτάνουνε! Κι ακόμα δεν με φτάνουνε. Ακόμα δεν με φτάνουνε.

(ΝΑ) Τρόπος ζωής.

(ΚΜ) Ναι.

1:32:33 Η μητέρα του ξαναπαντρεύτηκε. Τα σπίτια που άλλαξαν. Η γυναίκα του πέθανε, μεγάλωσε μόνος του τα παιδιά του και δεν ξαναπανταρεύτηκε. Έδωσε το σπίτι αντιπαροχή.

(ΝΑ) Πότε μετακομίσατε σ' αυτό το σπίτι;

(ΚΜ) Εδώ;

(ΝΑ) Ή σε άλλο. Πότε φύγατε από 'κει.

(ΚΜ) Φύγαμε από εκεί το..., η μητέρα μου με οικονομίες και ένα μεγάλο δάνειο, το οποίο πήρε, αγοράσαμε ένα διαμέρισμα σε μια πολυκατοικία, η οποία ήταν στο... όπως κατεβαίνει ο δρόμος προς τη Φιλοθέη, δεξιά ήτανε ένα συγκρότημα πολυκατοικιών. Εκεί πέρα είχαμε αγοράσει ένα διαμέρισμα. Στο οποίο πλέον μεταφερθήκαμε από εκείνο το

σπίτι σ' αυτό το διαμέρισμα, ε,ε, που μείναμε εκεί πέρα μέχρι το 1964. Το '64 η μητέρα μου ξαναπαντρεύτηκε έναν ελληνοαμερικάνο. Τριαντάφυλλος Τριανταφύλλου λεγότανε ή Ρος Φιλ. Είναι μέσα η φωτογραφία του, θα πάω μετά να σας τη δείξω, ένας υπέροχος άνθρωπος! Υπέροχος! Ο οποίος είχε αγοράσει εδώ που είμαστε τώρα ένα μικρό σπιτάκι. Τότε ήταν μικρό ένα σπίτι, ισόγειο. Στο οποίο ήρθα και 'γω και μείναμε μαζί του εδώ... Όταν αυτός μετά απεδήμεσεν εις Κύριον, εγώ πλέον είχα πετύχει ως δικηγόρος, πολύ καλά, είχα χειριστεί κάτι μεγάλες υποθέσεις πλοίων, και είχα από μία, τότε, υπόθεση πάρει, θυμάμαι, οχτακόσιες χιλιάδες δραχμές, το 1964, είχα πάρει οχτακόσιες χιλιάδες δραχμές αμοιβή. Με αυτά τα χρήματα έκανα εδώ πέρα, όπως είδατε το μικρό, του έριξα κολώνες, έχτισα από πάνω, το έκανα μεγάλο το ισόγειο και έχτισα από πάνω μία μεζονέτα διακόσια εβδομήντα τετραγωνικά. Εδώ που είμαστε τώρα. Και έζησα, παντρεύτηκα και έζησα εκεί πέρα, κάτω ήταν η μητέρα μου στο δικό της το σπίτι, και πάνω ήμουνα εγώ με την γυναίκα μου και τα παιδιά μου. Μετά έχασα τη γυναίκα μου, μεγάλωσα μόνος μου τα παιδιά, η κόρη μου ήταν τότε δώδεκα χρονών, ο γιός μου ήταν δέκα εφτά, ο οποίος με βοήθησε πολύ να μεγαλώσω τη μικρή, και... δεν ξαναπαντρεύτηκα και σιγά σιγά πέρασε ο καιρός και μετά το έδωσα αυτό για πολυκατοικία, έχω στον πρώτο όροφο την κόρη μου, στον τρίτο τον γιο μου, έχουμε και κάτω το ημιυπόγειο στο οποίο έχουμε ένα άλλο ακόμα διαμέρισμα, το οποίο το έχει η νύφη μου για εργαστήριο και τα λοιπά, και γράφει, κι αυτή είναι συγγραφέας, και έτσι τώρα είμαι εγκατεστημένος εδώ.

(NA) Το όνειρο κάθε ...

(KM) Μα αυτό ήταν ένα υπέροχο σπίτι και με πόνεσε όταν το έδωσα. Γιατί όταν το έφτιαξα ήτανε, να σκεφτείτε, με συρόμενα αλουμίνια και εκείνη την εποχή ήτανε φοβερά προοδευμένο σπίτι. Αλλά απ' την άλλη μεριά ο γιος μου είχε παντρευτεί στο Παγκράτι, η κόρη μου είχε παντρευτεί στα Βριλήσσια, και 'γω ήμουνα σε μία χαρχάλα διακόσια εβδομήντα τετραγωνικά, μόνος μου να κάνω ου,ου,ου! Και να πάω ν' ακούω τη φωνή μου. Τίποτε άλλο. Οπότε το 'δωσα για να φέρω τα παιδιά μου εδώ! Και τα 'φερα. Και δόξα τω Θεώ ήτανε καλή ιδέα. Άλλο. Θέλετε να με ρωτήσετε κάτι άλλο;

(NA) Εμείς θα θέλαμε όλη την ιστορία απ' την αρχή, για το Χαλάνδρι πια, πώς το θυμάστε, και μετά πώς άλλαξε, τις εντυπώσεις σας αλλά νομίζω ότι μπορεί να κουραστήκατε τώρα, ναι, και ίσως κάποια άλλη φορά να...

(KM) Ίσως κάποια άλλη φορά!

(NA) Ναι... αυτό. Ωραία!

(KM) Να έχω προετοιμαστεί και 'γω λιγάκι, θα μου πείτε τι θέλετε να προετοιμαστώ να σας πω. Για να τα θυμηθώ. Γιατί όσο να 'ναι ο πανδαμάτωρ χρόνος... Ευτυχώς ακόμα να χτυπήσω ξύλο... από μνήμη είμαι εντάξει.

(NA) Εξαιρετικά!

(ΚΜ) Ναι. Από μνήμη είμαι εντάξει, ε,ε, τώρα είμαι μάλιστα ενθουσιασμένος γιατί αυτές τις μέρες έγραψα και πέντε καινούργια ποιήματα, τα οποία μ' αρέσουν πάρα πολύ... Όταν κλείσουμε εδώ θα σας τα διαβάσω.

(ΝΑ) Την άλλη φορά θα μας διαβάσετε...

(ΚΜ) Εντάξει. Να κλείσουμε να σας δείξω τις φωτογραφίες που σας είπα.

(ΝΑ) Βεβαίως. Φχαριστούμε πολύ.

Σημείωση από Σ.Χριστουλάκη:

⁽¹⁾ Το τραγούδι αυτό είναι του Νίκου Χατζηαποστόλου. Τον τενόρο Επιτροπάκη τον έλεγαν Πέτρο. <https://www.youtube.com/watch?v=2Akir3M7OV0>